

TAYİN, TERFİ VE İHRAÇ ÜÇGENİNDE BİR OSMANLI POLİSİ AN OTTOMAN POLICE OFFICER IN THE TRIANGLE OF APPOINTMENT, PROMOTION AND EXPORTATION

AHMET YÜKSEL

Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Tarih Bölümü
Assoc. Prof. Sivas Cumhuriyet University, History Department
ahmetarih@hotmail.com ayuksel@cumhuriyet.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-5353-1989>

Atıf / Citation

Yüksel, A. 2020. "Tayin, Terfi ve İhraç Üçgeninde Bir Osmanlı Polisi". *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 69, (Eylül-September 2020). 521-554

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü- *Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi- *Received Date* : 21.04.2020
Kabul Tarihi- *Accepted Date* : 02.08.2020
Yayın Tarihi- *Date Published* : 30.09.2020
 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4393>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by iThenticate programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute
TAED-69, Eylül – September 2020 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851
www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

TAYİN, TERFİ VE İHRAÇ ÜÇGENİNDE BİR OSMANLI POLİSİ AN OTTOMAN POLICE OFFICER IN THE TRIANGLE OF APPOINTMENT, PROMOTION AND EXPORTATION

AHMET YÜKSEL

Öz

Öz: Osmanlı polis teşkilatı 1845 yılındaki ilk teşekkülünden imparatorluğun yıkılışına kadar geçen süreçte pek çok değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Teşkilat ve çalışanları; çeşitli isim ve yapılar altında vazifelerini sürdürmüş, II. Abdülhamid döneminde, özellikle 1880'li yıllardan itibaren modern ve bugünküne oldukça yakın bir tarzda devlet ve kamu hayatındaki yerlerini almışlardır. Bu çalışmaya konu olan Ali Rıza Efendi söz konusu teşkilatın taşrada görevli ilk mensuplarından birisidir. Onun son derece hareketli bir sosyal ve meslekî yaşantısı olmuştur. Özellikle sürekli bir düşüş ve yükseliş gösteren meslek hayatının her bir evresi esasında Osmanlı polisinin gelişim çizgisini takip edip anlamaya yarayacak nice ilginçlikleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu çalışma, Osmanlı Arşivi'nden temin edilen vesikalar ışığında dikkat çekilen ilginçliklerle birlikte Osmanlı polisinin sosyal yaşantısından kesitler sunmayı kendisine amaç edinmiştir. Sunumun daha net bir görüntü içerisinde aktarımı için de döneme ait yasal düzenlemelerle politik gelişmelere atıfta bulunulmuş, diğer bir ifadeyle onların Osmanlı polis teşkilatının gelişim ve dönüşümünde nasıl bir etkiye sahip olduklarına işaret edilmiştir. Bu sayede nizamnamelerden yoksun olunan ve zaptiye-polis ayrımının net bir biçimde ortaya konulamadığı, ancak sağlanması yolunda önemli adımların atıldığı bir süreçte Osmanlı polisinin tayin, terfi, azil ve sicil işlemlerinin nasıl gerçekleştiğine, o noktada hangi resmî yazışmaların yürütüldüğüne dair bazı detaylar paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, polis, Ali Rıza Efendi, Tayin, Terfi, Azil

Abstract

The Ottoman police organization experienced many changes and transformations from the first establishment in 1845 to the fall of the empire. Organization and its employees, continued their duties under various names and structures, during the reign of Sultan Abdülhamid II they took their place in the state and public life in a modern and very close style to the present especially since the 1880s. Ali Rıza Efendi, who is the subject of this study, is one of the first members of the organization in question in the countryside. It was an extremely active social and professional life. Especially in every phase of the professional life, which shows a continuous decrease and rise, it contains many interesting things that will follow and understand the development line of the Ottoman police. This study aims to present sections of the social life of the Ottoman police with the interesting points of attention in the light of the documents obtained from the Ottoman Archive. For the transfer of the presentation in a clearer image, the legal regulations of the period were referred to the political developments, in other words, what effect they had on the development and transformation of the Ottoman police force. In this way, some details were shared on how the appointment, promotion, dismissal and registry procedures of the Ottoman police were carried out, and which official correspondence was carried out at that point, in a process devoid of regulations and where the police-policemen (zaptiye) distinction could not be clearly revealed, but important steps were taken to ensure it.

Key Words: Ottoman, Police, Ali Rıza Efendi, Assigment, Promotion, Dismissal.

Structured Abstract

The Ottoman police organization went through many changes and transformations from its first establishment in 1845 to the collapse of the empire. The organization and its employees; They carried out their duties under various names and structures, and they took their place in the state and public life in the period of Abdulhamid II, especially since the 1880s, in a modern and very close manner to today. Ali Rıza Efendi, who is the subject of this study, is one of the first members of the organization to work in the provinces. It can be said that the existing archive documents about him are rich enough to shed light on many aspects of his professional and social life. He emigrated with his family from Golos Town of Greece to Aydın Province in 1882. After dealing with trade here for a short time, he joined the policing profession on April 27, 1884 with a salary of 300 kuruş in İzmir. A year later, he skipped the first step in his professional career and was promoted to third-class police commissioner. Due to this promotion, his salary has been increased from 300 to 400 kuruş. However, after a short while, he was involved in a corruption case concerning illegal cartridges, whose name had been seized previously, and was sentenced to three months in prison and one-year dismissal as a result of the first on-site trial. Upon Ali Rıza Efendi's objection to this decision, the case was re-held by the Council of State Appeals Court (Şurayı Devlet Temyiz Mahkemesi) and as a result of the retrial, the previous decision was reversed and the case was concluded in acquittal. Ali Rıza Efendi was promoted to second class police commissioner in İzmit Sanjak with a salary of 500 kuruş in 1900 after working for 6 months at the Council of Inspection Department in İstanbul, while the trial process was continuing. However, his days in İzmit were not at all bright for him, and he was constantly complained to the state center by the local administration, alleging that he was acting against the police officer. In addition, he was suspended for a short time due to the accusations that he opened a shop in violation of his civil service and ran it through apprentices, but was later returned to his post. Despite this, when the complaints against him were not interrupted, his rank was reduced to the third-class police commissioner. Finally, he was dismissed after the Young Turk Revolution due to his surging registry file and his proximity with the names around Sultan Abdulhamid II. The efforts and attempts of the Arrangements of the Investigation-i Commission and the Council of State for several years to reinstate him have not yielded any results. As such, the process for Ali Rıza Efendi resulted in the end of his professional career, which lasted for approximately 25 years, with various interruptions.

The professional life of Ali Rıza Efendi, who was observed to have been extremely active and turbulent in the testimony of the archive documents, is very important in terms of following the establishment and development stages of the modern Ottoman police organization. For example, that experience provides details about how the appointment, promotion, dismissal and registration procedures of the Ottoman police were carried out, and what official correspondence was carried out at that point, in a period when the police were deprived of regulations and the distinction between police and police was not clearly revealed, but important steps were taken to ensure it. Moreover, "What kind of criteria were sought for those who wanted to become a police officer before the police schools were opened in the Ottoman country? Was there a promotion system suitable for measuring professional and legal knowledge? What would have been necessary to be promoted to Commissioner and hold on? How much salary would police officers and commissars get? How would the

trial process of an Ottoman policeman be run? What points would have to be paid attention to in order not to experience a continuous rise or decrease in the professional career? Why would an Ottoman policeman be suspended or dismissed from the profession? What or where would he be able to return to duty? Could he really make all the townspeople love him or make them completely hate him? What conditions had to be met in order to get out of the fire of the arrangements (tensikat), which was ignited by the Committee of Union and Progress and put an end to the duties of many civil servants without getting hurt? " It is possible to find developments that can answer such questions in the flow of Ali Rıza Efendi's story. Moreover, the fact that the answers were conveyed together with some of the procedures and operations in the imperial bureaucracy constituted another important aspect of the study. For example, the working procedures of the commissions in charge of keeping the civil servant registries, the degrees of the Ottoman courts and assemblies and the way they make or break decisions, the formation and functioning of the Tensikat commissions, whether they are able to carry out their examination on a healthy ground, and what kind of process has been implemented regarding the objections. Although not, it is possible to access some important details regarding the protection system in the Ottoman bureaucracy through this study.

Last but not least, in Ali Rıza Efendi's story, it is also possible to capture some details about the social lives of the Ottoman policemen, which have not been emphasized so far, and their efforts to build and maintain that life with their irregular and extremely low salaries. Legal arrangements regarding the appointment, promotion, punishment and dismissal of the police were frequently used in the study in order to convey all these matters listed more clearly and to follow the development in the Ottoman police organization in a healthier way.

Gololu Ali Rıza Efendi

Araştırmacı, Ali Rıza Efendi'nin sosyal ve meslekî yaşantısına ilişkin ayrıntılı sayılabilecek bir biyografi ortaya koyabilme noktasında son derece şanslıdır. Çünkü gerek geçirdiği soruşturmalar gerekse yaşadığı tayin ve terfiler nedeniyle ona ait birçok tercüme-i hal varakası ve onlardan hareketle oluşturulan sicil kaydı¹ mevcuttur. Dahası onunla ilgili evraklar arasında bugünün nüfus cüzdanlarından çok daha fazla bilgiyi kapsar tarzda oluşturulan *Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye Tezkiresi*'ne² ulaşılmıştır. Bu gelişme, araştırmacı açısından her ne kadar bir şans olsa da bazen birbiriyle çelişen bilgiler nedeniyle mesele üzerine daha fazla mesai sarfı yahut kafa yorulması gibi bir neticeyi beraberinde getirebiliyor. Ali Rıza Efendi için de durum pek farklı değildir. Takip eden satırlarda dikkat çekileceği üzere, özellikle doğum, tayin, terfi veya açığa alınma tarihlerinde birbiriyle çelişen rakamlara tesadüf edilmiştir. Bu duruma en çok Ali Rıza Efendi'nin meslekten ihraç edildiğinde kendisine doldurtulan tercüme-i hal varakası sebebiyet vermiştir. İşsiz veya aç kalmanın meydana getirmesi muhtemel bir sarsıntı hali özgeçmişe ilişkin bilgilerin hatırlanmasını zorlaştırmış olabilir veya hiçbir kurumsal bağlantısı kalmadığından Ali Rıza'nın kendisine yöneltilen sorular karşısında öyle gelişigüzel bir tarzda kalem oynatmış olması da muhtemeldir.

28 yaşındayken oluşturulan nüfus tezkeresinde belirtildiği üzere Ali Rıza Efendi orta boylu ve çakır gözlüdür. Sakal ve bıyıkları sarıdır. Kendisini diğer insanlardan ayırt etmeye yarar herhangi bir 'alâmet-i farikası' yoktur.³ Tercüme-i hal varakasında gerçek adının Ali olduğunu, Rıza'nın ise sadece bir mahlastan ibaret bulunduğunu, ayrıca herhangi bir şöhret ve lakaba sahip olmadığı gibi tanınmış bir aileye de mensup bulunmadığını beyan etmiştir. Ancak bu ifadesinin altına vurduğu mühürde isminin önünde yer alan 'Es-Seyyid'⁴ unvanı

¹ II. Abdülhamid devrinde, 1879 senesinde kurulan Sicil-i Ahvâl Komisyonu ile Osmanlı memurlarının sicil kayıtları tutulmaya başlanmıştır. Bunun için evvela memurlara kendi el yazılarıyla bir tercüme-i hal varakası doldurtulur, Sicil-i Ahval Komisyonu da o varakayı esas alarak memurların biyografilerini hazırlardı. Komisyon, memurlarca beyan edilen bilgilerin doğruluğunu sunulan belgelerden ve yürütülen araştırmalardan edinilenlerle karşılaştırıp doğruluklarından emin olduktan sonra temize çekerd. Bu işlem sadece ilk atama sırasında değil, terfi, rütbe, ceza, görev değişikliği, maaş artışı, azalması, azil, emeklilik gibi tüm gelişmelerde uygulanmıştır. Komisyon ve çalışmaları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Atillâ Çetin, "Sicil-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma", *Vakıflar Dergisi*, XXIX, Ankara 2005, ss. 87-104; Gülden Sarıyıldız, *Sicil-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, Der Yay., İstanbul 2004.

² *Eşkal ile birlikte nüfus ve ikametgâh bilgilerinin de yer aldığı ilk kimlik belgesi olan Tezkire-i Osmaniye 1863 nüfus sayımından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Tezkirenin içerdiği bilgiler ve sonrasında uğradığı değişimle ilgili olarak bkz. Gülden Sarıyıldız, "Osmanlı'da Asayiş ve İç Güvenlik: Men-i Mürûr Nizamından Kriminal Kimliklendirmeye", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yay., Ankara 2017, s. 400.*

³ BOA, DH. EUM. MEM., 129/15-2.

⁴ Hz. Muhammed'in aile ve yakın akrabası, özellikle de kızı Hz. Fatıma'nın iki oğlu vasıtasıyla devam eden soyundan gelenler İslam toplumlarında ayrıcalıklı bir yere sahip olmuşlar, hatta zaman içerisinde onları sayıp sevmek dinî bir kaideye dönüşmüştür. Hz. Muhammed'in neslini devam ettiren devlet ve toplum nezdinde büyük saygı gören Al-i Fatıma mensupları için kullanılan seyyid ve şerif kelimelerinin terim olarak oluşum ve gelişim süreciyle ilgili olarak bkz. Mustafa S. Küçüktaşçı, "Tarihî Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı", *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIII, (Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı-I), İstanbul 2009, ss. 87-129; ayr. bkz. Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitapyayinevi, İstanbul 2005.

dikkati çekmektedir. Şayet müteseyyid⁵ değilse diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı devlet ve toplum hayatında da daima ayrıcalıklı bir mevki sağladığı aşikâr olan bu unvan Ali Rıza Efendi'nin meslekî yaşantısının başlangıç ve gelişimine katkı sağlamış olabilir.

Ali Rıza Efendi Müslüman bir Osmanlı vatandaşı olarak Yunanistan'ın Golos⁶ Kasabası'na bağlı Velestin⁷ Nahiyesi'nde dünyaya gelmiştir. Bu münasebetle bazen Goloslu Ali Efendi olarak anılmaktadır. Doğum tarihi ise yukarıda dikkat çekilen çarpık bilgiler arasında ilk sırayı işgal etmektedir. Çünkü birbirinden farklı birçok tarih mevcuttur. Örneğin nüfus tezkeresinde 1273 yılı kayıtlı olmasına karşın⁸ nüfus tezkiresine atfen oluşturulan Sicil-i Umumî kaydında 1275 (H/R) yılında doğduğu yazılıdır.⁹ Daha ilginç ise son tercüme-i hal varakasında Ali Rıza Efendi 1279 mali yılının şubat ayında doğmuş olduğunu ifade etmiştir.¹⁰ Bu çarpık bilgilerin Ali Rıza Efendi'nin içerisinde bulunduğu ruh haliyle alakalı olabileceğine yukarıda işaret edilmişti. Sicil Komisyonu da o şekilde düşünmüş olmalıdır. Çünkü onun mevcut beyanına rağmen 16 Mart 1909 tarihinde düzenlenen son sicil kaydına 1275 doğumlu olduğu bilgisi işlenmiştir.¹¹ Gerçekten Ali Rıza Efendi hangi yılda dünyaya gelmiştir? Cevaplanması hayli güç olsa da gerek farklı evraklarda birçok defa geçmiş olması gerekse Ali Rıza'nın Yunanistan'dan göç ettikleri 1882 senesinde 23 yaşında bulunduğunu ifade etmiş olması münasebetiyle doğum yılı olarak 1275'i (1859) kabul etmek makul bir tercih gibi durmaktadır. Ali Rıza Efendi'nin bu beyanını esas kabul edilince 7 Kasım 1885 (26 Teşrinievvel 1301) tarihinde oluşturulan nüfus tezkeresindeki doğum yılı (1273 H/R) ve yaşı (28) ile ilgili bilgilerin gerçeği yansıtmadığını ifade etmek kolaylaşıyor. Muhtemelen Ali Rıza 28 yaşında olduğunu ifade ettiğinden doğum yılını tutturabilmek için 1273 yılı kayıt altına alınmıştı. Birazdan paylaşılacak olan nüfus tezkeresinde yer alan bilgilerle, Ali Rıza Efendi'nin polislik mesleğine giriş, askerlik ve terfi hakkında düzenlenen belgeleri mukayese edince doğum tarihine ilişkin bu çıkarımlar daha net bir görüntü kazanacaktır.

Golos, 1881 senesinde Yunanistan'a devredilince diğer Türkler gibi Ali Rıza Efendi ve ailesi de kısa bir süre sonra oradan göç etmek durumunda kalmıştı. Bu göç hareketi 13

⁵ Âl-i Fâtıma evladına mensup olmadığı halde seyyid ve şeriflere toplumda gösterilen itibar ve tanınan haklardan faydalanmak isteyenler için sahte seyyid anlamında kullanılır bir tabirdir. Mübahat Küttükoğlu, "Lütfi Paşa Âsafinâmesi", *Prof. Dr. Bekir Küttükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 98

⁶ Yunanca Βόλος/Türkçe Golos; Yunanistan'ın en eski yerleşim bölgelerinden birisi olup Antik Magnesia bölgesinde yer alan bir liman şehridir. Osmanlı hâkimiyeti döneminde Golos, şimdi ise Volos olarak adlandırılan şehir bir kaza olarak 16. yüzyılın sonlarından 19. yüzyılın ortalarına değin Trhala Sancağı'na bağlı olmuştur. Sancağın tek liman kenti olan Golos'tan Mısır, Avusturya ve Fransa'ya kumpanya vapurları işlemekte, ayrıca Selanik, İzmir, İstanbul ve İskenderiye gibi şehirlerle ticaret yapılmaktaydı. Şehir hakkında daha fazla bilgi için bkz. Zafer Atar-Ferdi Çiftçiöğlü, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti İçin Balkanlarda Stratejik Bir Liman Kenti: Golos", *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5/25, 2018, s. 2299-2305.

⁷ Velestin, Yunanistan'ın orta kesiminde büyük Tesalya ovasının güneydoğusunda ve liman şehri Golos'un (Volos) 20 km. kuzeybatısında yer alan bir kasabadır. Bir tarım ve ticaret merkezi olan Velestin 1455'ten itibaren bir Türk yerleşim birimine dönüşmeye başlamıştır. 1570'lere gelindiğinde 21 Müslüman hanesi, bir cuma camii ve önemli bir pazar yerile artık bir Türk kasabası olmuştur. Osmanlıların 1881 senesinde Tesalya'yı Yunanistan'a devretmeye zorlanmasından sonra hemen bütün Türkler kasabayı terk etmiş, onlardan doğan boşluk ise civar köylerde oturan Rumlarca doldurulmuştur. Machiel Kiel, "Velestin", *TDV. İA*, c. 43, İstanbul 2013, ss. 22-24.

⁸ BOA, DH. EUM. MEM., 129/15-2.

⁹ BOA, DH. SAİD.d., 152/152.

¹⁰ BOA, ZB, 631/48, s. 2.

¹¹ BOA, ZB, 631/48, s. 10; 3 Mart 1325/16 Mart 1909.

Mayıs 1882 tarihinde Aydın Vilayeti'nde sonlanmıştır. Vilayet o yıl itibariyle beş sancaktan oluşmaktadır. Ali Rıza'nın ailesi iskân sahası olarak Saruhan Sancağı'nın Akhisar Kasabası'nı tercih etmiştir yahut devlet tarafından kendilerine yer olarak orası gösterilmiştir. Goloslu Ali Rıza'nın aile üyeleri arasında sadece babası hakkında bilgi bulunmaktadır. İsmi Abdurrahman Efendi'dir. Vesikalarda "*Golos ahalisindendir*" gibi kısa bir tanımlamanın ardından ilmiye sınıfı mensuplarından olduğuna değinilmiştir. Ali Rıza Efendi, bir hoca (hâcegân) olan ve Akhisar'da yaşamını yitirdiğinden bahsettiği babasından hayatı boyunca Arapça ve Farsça ile akaid-i diniye (imanî esaslar) dersleri almıştır. Bu derslerden sonuncusunda nasıl bir ilerleme kaydettiği bilinmez, ancak dil konusunda gelişim gösteremediği kendi ifadesinde gizlidir. Çünkü tercüme-i hal varakasında sadece Türkçe okuma-yazma ile Rumca konuşabilme becerisine sahip olduğunu, diğer lisanlara aşina olmadığını yazmıştır.¹²

Goloslu Ali Rıza Efendi, 'yaşadığı müddetçe' babasından tahsil almanın dışında sadece doğduğu kasabada iptidai mektepte okumuştur.¹³ Bu mektepler, temel amacı okuma yazma öğretiminin yanında İslam'ın temel ilkeleri ve Kuran-ı Kerim'i öğretmek olan sıbyan mekteplerinin yeni usule¹⁴ uyarlanmış biçimleriydi. Ancak yabancı dil konusundaki olumsuz durumun okul yaşantısında da devam ettiği görülmektedir. Çünkü kendisi, tahsilinin ve -haliyle- herhangi bir diplomasının (şahadetname) bulunmadığını beyan etmiştir. Ayrıca fen ve sanatın herhangi bir dalında beceri sahibi değildir. Resmî ruhsat ile yayınladığı kitap veya risalesi yoktur.¹⁵ 1885 yılı itibariyle rütbe, nişan veya imtiyaza da sahip değildir.¹⁶ Yukarıda da ifade edildiği üzere, Ali Rıza Efendi söz konusu beyanatları gelişigüzel bir şekilde vermemekte, kendisine doldurması için verilen matbu tercüme-i hal varakasında yer alan sorulara cevap olarak üretmektedir. Gerek o varakada gerekse diğer vesikalarda Ali Rıza'nın özgeçmişine ilişkin bu bilgiler yer almaktadır. Ayrıca çalışma içerisinde paylaşılacak vesikalardan satır aralarına serpiştirilen bilgilerden Ali Rıza Efendi'nin bir aile yaşantısı kurduğu da anlaşılmaktadır. Anadolu'ya geçtikten sonra gerçekleştiği kesin olmakla birlikte, kiminle ne zaman evlendiği ve o evlilikten kaç çocuğunun olduğu gibi hususlar maalesef mevcut verilerle aydınlatılabılır olmaktan uzaktır.

Polis Memuru Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi 23 yaşında geldiği İzmir'de boş durmamış, içeriğine temas etmediği bir ticaretle iki yıl kadar meşgul olmuştur. Bu gelişme doğal karşılanmalıdır. Çünkü o, ticarî açıdan son derece büyük bir potansiyele sahip olan Golos gibi bir liman kentinde doğup büyümüştü. Burada ticaret sahasında edindiği izlenim ve kazandığı tecrübeleri şimdi Osmanlı'nın en önemli liman kentlerinden bir diğeri olan İzmir'de değerlendirmek istemiştir. Bu istem, aynı zamanda az ya da çok sahip olunan bir sermayenin varlığına da işaret etmektedir. Ancak Ali Rıza'nın ticarî yaşantısı çok uzun sürmemiştir. Belki beklentisini karşılamadığından belki de daha sağlam bir meslek ve geleceğe sahip olmak istediğinden

¹² EGM Özlük Dosyaları, Atik-996; BOA, ZB, 631/48, s. 2.

¹³ BOA, DH. SAİD. d., 152/152.

¹⁴ Necdet Sakaoğlu, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1991, s. 12.

¹⁵ BOA, ZB, 631/48, s. 2.

¹⁶ BOA, DH. EUM. MEM., 129/15-6.

devlet memuriyetinde çalışmayı tercih etmiştir. Nitekim 300 kuruş maaş ile 27 Nisan 1884 tarihinde İzmir merkezde polislik mesleğine giriş yapmıştır.¹⁷ Aşağıda da tanıklık edileceği üzere, askerî esaslar doğrultusunda ve bölük düzeninde yapılandırılan, o münasebetle teşkilata dahil olabilmek için güçlü ve gösterişli olmanın dışında çok fazla kıstas aranmayan Osmanlı polis teşkilatının oluşum yıllarında Goloslu Ali Rıza'nın da o şekilde rahatlıkla polisliğe dahil olduğu söylenebilir.¹⁸ Bundan kısa bir süre sonra, 7 Kasım 1885 tarihinde hazırlanan nüfus tezkeresi ise şu şekildedir:

Tablo 1. Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tezkiresi¹⁹

İsim ve şöhreti		Ali Efendi			
Pederinin ismiyle ikamet mahalli		Abdurrahman			
Yaşı		28			
Sanatı		Polis			
Doğum tarihi ve yeri		Golos/1273			
Mezhebi		Müslim			
İntihab-ı Selahiyet		----			
Eşkal Bilgileri					
Boy	Göz	Sakal-Bryık	Alamet-i Farika		
Orta	Çakır	Sarı	-----		
İkamet Bilgileri					
Memleket	Daire	Mahalle	Sokak	Mesken No	Mesken Türü
İzmir	Birinci	Şeyh	---	5	Hane (Kıracı)

Bu hüviyet cüzdanı sayesinde yukarıda paylaşılanlardan hariç olarak Ali Rıza Efendi'nin İzmir'in Şeyh Mahallesi'nde 5 numaralı evde kiracı olarak oturduğu görülmektedir. Onun mesleğe adım attığı dönem esasında polisliğin Osmanlı taşrasında yeni yeni ve gerçek anlamda teşkilatlanmaya başladığı yıllara denk gelmektedir. Şöyle ki uzunca bir süre imparatorluğun kolluk hizmetlerini üstlenen Zaptiye Müşiriyeti 1879 yılında yerini Zaptiye Nezaretine'ne terk etmişti. Nezaret sadece İstanbul'un emniyetinden sorumlu tutulurken vilayetlerde kolluk hizmetleri Seraskerliğe bağlanmıştı. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, nezaret teşkilatı daha sonra bütün imparatorlukta yaygınlaştırılmıştı. 1881 yılına gelindiğindeyse İstanbul'un asayişinden sorumlu Asakir-i Zaptiye Teşkilatı kaldırılarak yerine Polis Teşkilatı kurulmuş ve bu uygulama 1885 yılından itibaren taşraya da teşmil edilmeye başlanmıştır.²⁰

Bu açıdan değerlendirildiğinde Ali Rıza Efendi aynı zamanda modern Osmanlı polis teşkilatının ilk mensupları arasında yer almaktadır. Bu gelişmeyi o döneme ait salnameler kanalıyla takip etmek de mümkündür. Zira söz konusu kayıtlarda artık zaptiye yerine polis

¹⁷ BOA, DH. EUM. MEM., 129/15-6; EGM Özlük Dosyaları, Atık-996. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde bulunan özlük dosyasındaki (EGM Özlük Dosyaları, Atık-996) evraklarda 27 yaşında mesleğe giriş yaptığı kayıtlıdır. Ancak kendi anlatımı ve olayların akışı dikkate alındığında polisliğe 25 yaşında girmiş olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁸ Eyüp Şahin, 1907'den 2000'e Polis Okulları, APK Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 2001, s. 64.

¹⁹ BOA, DH. EUM. MEM., 129/15-2.

²⁰ Polis teşkilatının taşrada kurulup yaygınlaşması hakkında bkz. Derviş Okçabol, *Türk Zabta Tarihi ve Teşkilat Tarihiçesi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2016, s. 73, 96; Halim Alyot, *Türkiye'de Zabta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi, Ankara 2008, s. 80-81; Veysel K. Bilgiç-Muhittin Karakaya, "Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi", *Polis Bilimleri Dergisi*, c. 4 (1-2), Ankara 2002, s. 178.

tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Mesela Ali Rıza Efendi'nin mesleğe giriş yaptığı 1884 yılı itibarıyla Aydın Vilayeti polis müdürü Eşref Paşa'dır.²¹ Vilayet polis dairesi de bir kol ağası, iki yüzbaşı ve iki mülazım-ı evvelden ibarettir. İzmir, Saruhan, Aydın, Denizli ve Mentеше sancaklarıyla birlikte vilayetin toplam polis mevcudu ise yüzbaşı, mülazım-ı evvel, mülazım-ı sani, çavuş, onbaşı ve nefer şeklinde olmak üzere toplam 138 kişiden oluşmaktadır.²² Bu durum 1885 yılı salnamesinde de geçerliliğini korumuştur, ancak sadece kâğıt üzerinde.²³ Çünkü Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan *1885 Yılı Taşra Teşkilatı Kadro Durumu* ile ilgili bir liste Aydın Vilayeti'ndeki polisiye yapılanmanın başladığına işaret etmektedir. Buna göre vilayette bir Serkomiser, üç İkinci Komiser, 20 Üçüncü Komiser ve 100 de polis neferi olmak üzere toplam 124 memur görev yapmaktadır.²⁴ Hasan Yağar'ın ifadesiyle söz konusu değişim yahut yapılan iş esasında bir unvan değişikliğinden ibarettir. Zaptiye yerine polis tabirinin kullanılmasının dışında diğer bütün unsurlar varlığını muhafaza etmiştir.²⁵ Ali Rıza Efendi ekseninde aşağıda paylaşılacak bazı gelişmeler de zaptiye alayları şeklindeki eski askerî yapılanmanın birdenbire kırılmadığını doğrulayacaktır. Ancak polislikle ilgili yasal düzenlemeler gerçekleşinceye değin teşkilat ne şekilde devam etmiş olursa olsun Goloslu Ali Rıza Efendi'nin özelde Aydın'da, genel olarak da Osmanlı taşrasında görev alan ilk polislerden birisi olduğu gerçeği değişmeyecektir.

Üçüncü Komiser Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi meslekte sekizinci senesini geride bıraktığı 1892 yılında silah altına alınmış ve 11 ay boyunca tayin bedeli²⁶ almıştır.²⁷ Askerlik vazifesini tamamladıktan iki yıl sonra, yani kendi ifadesiyle meslekte geçirdiği 10 yılın ardından terfi etme fırsatı yakalamıştır. Çünkü o sene Aydın Vilayeti polis üçüncü sınıf komiserlerinden Süleyman Efendi'nin²⁸ başka bir mahalle nakledilmesi münasebetiyle kadrosu boşa çıkmıştır. İlginç olansa, Ali Rıza Efendi'nin meslekî kariyerini tahlil etmenin Osmanlı polis teşkilatının gelişimini takip etmek anlamına geldiği yönündeki iddiamızı destekler şekilde söz konusu gelişmenin polislerin terfiine ilişkin ilk yasal düzenlemenin hemen akabinde yaşanmış olmasıdır. 1881 senesinde İstanbul, 1885'ten itibaren taşrada fiilen kurulmuş ve sürekli bir gelişim göstermiş olmasına karşın uzunca bir süre Osmanlı polisinin tertip ve teşkili, zat (özlük) işleri ile vazife ve yetkileri gibi konuları kapsar esaslı bir kanun metni

²¹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1301/M. 1884, s. 33.

²² *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1301/M. 1884, s. 43.

²³ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1302/M.1885, s. 43.

²⁴ Gökhan Tanışık, *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kayıtlarına Göre Polis Teşkilatı Kadro Hareketleri (1909-1938)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2009, s. 33.

²⁵ Hasan Yağar, "*Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1988, s. 72.

²⁶ Osmanlı ordusunda kazandan yemek verilmesi mümkün olmayanlara ödenen bir tür ücrettir.

²⁷ *BOA, ZB, 631/48, s. 2.*

²⁸ Vilayet Polis Dairesi; Serkomiser Cemal Efendi, ikinci komiserler Ömer, Mahmud ve Mustafa efendiler, üçüncü komiser Süleyman, Osman, Hayri ve İsmail efendilerden ibarettir. Ayrıca İzmir'de 85, Saruhan'da 14, Aydın'da 9, Denizli'de 7 ve Manisa'da 7 olmak üzere Aydın Vilayeti'nde toplam 122 polis memuru mevcuttur. Bkz. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1302/M. 1885, s. 41.

oluşturulamamıştı.²⁹ İlk polis nizamı olarak kabul edilen 17 maddelik nizamname (1845) ile polislik işlerini yürütmekle sorumlu teftiş memurları hakkındaki talimat (1867)³⁰ ihtiyaçların hayli uzağında kalmıştı. Polisin görev ve yetkilerini gösteren 16 maddelik bir nizamname (1896)³¹ ise Ali Rıza Efendi'nin terfiinden bir yıl sonra yürürlüğe girecekti. Kısacası Osmanlı polis teşkilatının bütün ihtiyaçlarını kusursuza yakın surette karşılayacak bir yasal düzenlemeye rast gelebilmek için 1907 Polis Nizamnamesi'nin³² yürürlüğe girişini beklemek gerekmişti. Hal öyle olunca Türk polisi uzunca bir süre eski zaptiye kaidelerinin gölgesinde şekillenmiş bazı usul ve teamüllere göre hareket etmek mecburiyetinde kalmıştı.³³

Bununla birlikte dönem dönem polis mensuplarının tayin ve terfilerine ilişkin olarak Zaptiye Nezareti tarafından bazı düzenlemeler yapma yoluna gidilmiştir. Mesela Ali Rıza'nın terfiinin gündeme gelişinden dört sene evvel, 1891 yılında Zaptiye Nezareti tarafından polis komiserliklerine yapılacak atamalarda usul olarak kabul edilmesi için bir kanun teklifi hazırlanmıştı. Bu teklif Sadaret tarafından Şura-yı Devlet'e havale edilmiş ve Tanzimat Dairesi'nde müzakere edilip son şekli verildikten sonra II. Abdülhamid'in oluruyla (irade) yürürlüğe girmişti. Bununla, Bab-ı Zaptiye'de açılan ve hemen bütün araştırmacılarca Türkiye'de polisin eğitimiyle ilgili ilk müessese olarak kabul edilen Polis Dershanesi'nde³⁴ haftada iki gün Ceza Kanunu, Usul-ü Muhakemat-ı Cezaiye ve Tahkikat-ı Evveliyeye konularında eğitilmekte olan polislerin şevkini artırıp gelişmelerini sağlamak için oluşacak boş kadrolara öncelikli olarak onların atanması usulü getirilmiştir. Bunun için boşa çıkan bir komiserlik kadrosuna aday olanlar evvela Zaptiye mektupçusu ile İstanbul Polis Meclisi Reisi ve Kanun mualliminden oluşan bir heyet (*Heyet-i İntihabiye*) huzurunda imtihana tabi tutulacaktı. İmtihan neticesinde ilgili kadro için yetkinliğini en fazla ispat edenler tercih edilip buna ilişkin bir mazbata düzenlenecekti. O mazbatalar Zaptiye Nezareti tarafından onaylandıktan sonra terfii işi icra edilecekti. Üstelik bu düzenleme sadece İstanbul ile sınırlı olmayacak, taşrada açılacak veya boşa çıkacak polis komiserlikleri için de başkent polislerinden şahadetname almış olanlar tercih edilecekti. II. Abdülhamid, polisler için

²⁹ Alyot, *Türkiye'de Zabuta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, s. 186.

³⁰ Söz konusu düzenlemeler hakkında bkz. *Düstur*, Tertib-i Evvel, c. 2, s. 748-755; Alyot, *Türkiye'de Zabuta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, s. 179-180; Hikmet Tongur, *Türkiye'de Genel Kolluk-Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2016, s. 163.

³¹ 6 Aralık 1896 tarihli ve "Dersaadet ve Bilâd-ı Selâse'de Asayiş Vazifesiyle Mükellef Olan Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair Talimat" isimli düzenlemenin 5, 6 ve 7. maddeleri polis, nizamıye ve jandarma kuvvetlerinin aralarındaki münasebetleri düzenlemekte, 13 maddesi ise polisin vazife ve yetkilerini göstermektedir. Bu bakımdan teşkilatının fiilen kurulmasının ardından polisin vazifelerini gösteren ilk resmî metin olması münasebetiyle önem arz etmektedir. Maddeler için bkz. Alyot, *Türkiye'de Zabuta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, s. 187-189.

³² *Düstur*, Tertib-i Evvel, c. 8, s. 666 vd.

³³ Nizamnamenin eksikliği hakkında bkz. Noémi Lévy-Aksu, *Osmanlı İstanbulu'nda Asayiş 1879-1909*, Çev. Serra Akyüz, Yay. Haz. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul 2017, s. 177; Eyüp Şahin, *Dersaadet Polis Mektebi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2018, s. 81.

³⁴ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 1178; Yurdal Demirel, "Osmanlı Dönemi Polis Eğitiminden Bir Sayfa: Polis Dershanesi", *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yay., Ankara 2017, s. 377; Eyüp Şahin, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2018, s. 75-76.

imtihani icra edecek heyete daima Zaptiye Nazırı tarafından başkanlık edilmesi gerektiğine ilişkin bir eklemede bulunmuş ve bu düzenleme o şekilde yürürlüğe girmişti.³⁵

Komiserliklere yapılacak atamalar için sadece Polis Dershanesi'nde tahsil görüp diploma almış olan İstanbul polislerine öncelik veren bu usul şayet istisnasız bir biçimde uygulanmış olsaydı Ali Rıza Efendi açısından terfi kapısı daha açılmadan kapanmış olacaktı. Ancak esnek tutuldu ve taşrada boşa çıkan polis komiserlikleri için Ali Rıza Efendi örneğinde olduğu gibi ilgili birimin en kıdemli ve sicili temiz polisleri tercih edildi. Ayrıca Heyet-i İntihabiye huzurunda imtihana tabi tutulma uygulamasının da tam anlamıyla tatbik edilmediği söylenebilir. En azından Ali Rıza Efendi'nin öyle bir imtihan için İstanbul'a gittiğine dair vesikalara yansıyan herhangi bir bilgi mevcut değildir. Sadece üç üyeden oluşacağı ifade edilen söz konusu heyet tarafından Ali Rıza Efendi'nin sicil kaydı üzerine yapılan incelemenin ardından kendisinin 19 Şubat 1895 tarihi itibarıyla intihap olunduğuna (seçildiğine) ilişkin bir mazbatanın (*intihapname*) düzenlenmiş olduğu bilgisine tesadüf edilmiştir. Hüseyin Hüsnü, Ragıp ve Hüseyin Nazım imzalı o mazbata padişahın emrine uygun olarak Zaptiye Nazırı'na takdim edilmişti.³⁶ Bunun üzerine 21 Şubat 1895 tarihinde, yani iki gün sonra. Zaptiye Nazırı Nazım tarafından Ali Rıza Efendi'ye hitaben tebrik amaçlı, ancak daha ziyade uyarı içeren şu yazı kaleme alınmıştır: “Fütüvvetli Efendi, Heyet-i İntihabiye'nin işbu mazbata ve kararı üzerine hazır bulunan üçüncü komiserliğe terfiyan tayin olduğunuzdan vazifenizi son derece dikkat ve itina ile yerine getirip, kanuna aykırı hal ve hareketlerden kaçınınız.”³⁷

Böylelikle Goloslu Ali Rıza Efendi, tıpkı zaptiye erliğinden subaylığa seçilme ve atanmada geçerli olan “en kıdemli ve liyakatli olma, mümkün mertebe okuyup yazma ve subaylık hal ve sıfatına aykırı hareketlerden uzak durma”³⁸ gibi kıstaslar doğrultusunda komiserliğe terfi etme zevinci yaşamıştır. Polis-zaptiye ayrımının henüz tam manasıyla sağlanamadığına işaret eden ve kanunlarla meslekî yetki ve vazifeler hakkında bilgi sahibi olup olmadığının ölçülebilmesine fırsat tanımayan söz konusu terfi ile birlikte Ali Rıza Efendi meslekî kariyerindeki ilk basamağı atlamış, o münasebetle maaşı da 300'den 400 kuruşa yükselmiştir.³⁹ Ayrıca Aydın Vilayeti polis teşkilatındaki yeri de artık daha bir belirginlik kazanmıştır. Mesela terfi aldığı 1895 yılına ait vilayet salnamesini karıştıranlar Goloslu Ali Rıza Efendi ismini artık kolayca fark edebilirler. Çünkü kendisi üçüncü komiser olarak Aydın Polis Meclisi'ne⁴⁰ en alt sıradan dahil edilmiştir:

³⁵ *Düstur*, Tertib-i Evvel, c. 6, s. 1139-1140; Yağar, “*Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*”, s. 72.

³⁶ BOA, DH. SAİD. d. 1527152; DH. EUM. MEM. 129715-2.

³⁷ BOA, DH. EUM. MEM. 129715-2.

³⁸ Yağar, “*Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*”, s. 47.

³⁹ BOA, ZB. 631/48, s. 2.

⁴⁰ Her müdüriyet merkezinde bir Polis Meclisi vardı. Bir Serkomiser'in başkanlığında, şayet mümkünse iki ikinci ve iki üçüncü komiserden oluşurdu. Vazifesi; bütün polis merkez ve mevkilerinden gönderilen evrakı tasnif edip gerekli işlemleri icra etmek, onlardan savcılığa verilmesi gerekenleri sevk etmek, ayrıca inzibat işlerine aykırı harekette bulunanlar hakkında kanunen lazım gelen nakdî cezanın tahsiline hükmetmektir. Bkz. Manyas'ızade Refik Bey, 2013: 13-14; Ayr. Bkz. Nureddin Van, *İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umümiyyesi; Kuruluşu, Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1909-1918)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012, s. XXIII.

Tablo 2. Aydın Polis Meclisi

Reis	Serkomiser Niyazi Efendi
Reis Vekili	İkinci Komiser Mustafa Efendi
Aza	İkinci Komiser Ömer Efendi
Aza	Üçüncü Komiser İsmail Efendi
Aza	Üçüncü Komiser Nişli Ali Efendi
Aza	Üçüncü Komiser Goloslu Ali Efendi ⁴¹

Yaşanan yeni ayrılış ve atamaların ardından Aydın Vilayeti Polis teşkilatının 1895 senesinde merkez ve sancaklara dağılım ile unvanlar açısından arz ettiği görüntü ise vilayet salnamesine şu şekilde yansımıştır:

Tablo 3. Aydın Vilayeti Polis Teşkilatı (1895)

Sancaklar	Ser Komiser	İkinci Komiser	Üçüncü Komiser	Nefer	Toplam
İzmir	1	2	17	66	86
Saruhan	-	-	1	13	14
Aydın	-	1	-	8	9
Denizli	-	-	1	6	7
Manisa	-	-	1	7	8
Toplam	1	3	20	100	123 ⁴²

Tablolardan takip edileceği üzere, Komiser Ali Rıza Efendi vilayet polis yapılanmasında daha belirgin bir görüntüye sahip olmuştur. Ancak resmî işlemler açısından aynı gelişmeden bahsedebilmek mümkün değildir. Çünkü terfiye ilişkin yasal prosedür henüz tamamlanmamıştır. Terfiinden bir yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra, 1896 Nisan'ında Ali Rıza Efendi yeni bir tercüme-i hal varakası doldurmuştur. Bu varakada aktarılan bilgilerin, ek olarak sunulan resmî evraklarla mukayese edildikten sonra doğrulukları teyit edilmiş ve o şekilde Aydın Vilayeti Serkomiseri tarafından imzalanmıştır. Bu haliyle ve Serkomiser'in Goloslu Ali Rıza Efendi'nin "ifa-yı hüsn-ü hizmet etmekte olduğu" yönündeki mülahazasıyla birlikte varaka 7 Nisan 1896 tarihinde Aydın Valiliği'ne takdim edilmiş ve 27 Nisan'da vali tarafından da onaylanmıştır.⁴³ Böylece yerelde gerekli olan inceleme, imza ve onay işlemleri tamamlanarak tercüme-i hal varakası Ali Rıza Efendi'nin sicil işlemlerinin tamamlanması için Zaptiye Nezareti'ne gönderilmiştir. Nezaret, Ali Rıza Efendi'nin polisliğe giriş ve terfi ile ilgili aktardığı bilgilerin gerçeği yansıtmadığının anlaşılması için ilgili resmî kayıtların çıkarılması işini 13 Eylül 1896 tarihinde Muhasebe birimine havale etmiştir.⁴⁴ Burada mevcut kayıtlar üzerinden yapılan inceleme neticesinde Ali Rıza Efendi'nin aktardığı bilgilerin doğru olduğu 17 Eylül'de teyit edilmiştir. Bu bilgi üzerine Ali Rıza'nın tercüme-i hal varakası Zaptiye Nazırı tarafından tasdik edildikten sonra ek evraklarla ve Zaptiye Nezareti Sicil Şubesi ifadesiyle birlikte tescil edilmek üzere 22

⁴¹ Ayrıca Vilayet Umum Merkez Komiseri üçüncü komiser Yaver Efendi, Polis İdaresi Umur-u Tahririyesi (Yazı İşleri) memuru ise komiser Mahmud Efendi'di. Bkz. *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1313/M. 1895, s. 75.

⁴² *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1313/M. 1895, s. 75.

⁴³ BOA, DH. EUM. MEM. 129/15-6.

⁴⁴ BOA, DH. EUM. MEM. 129/15-3; 5 Eylül 1312/13 Eylül 1896.

Kasım 1896 tarihinde Sicil-i Ahval Daire-i Umumiyesi Riyaseti'ne takdim edilmiştir.⁴⁵ Böylelikle Ali Rıza'nın kayıt işlemleri tamamlanmış ve asıl tercüme-i hal varakası, nüfus tezkeresi ve üçüncü sınıf komiserlik intihap-namesinin onaylı suretleri de dahil olmak üzere ilgili tüm evraklar muhafaza altına alınmıştır.⁴⁶

Sanık Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi, kendi ifadesiyle “*hamdolsun ki*” devlet hizmetine girdiği günden komiserliğe yükseltildiği tarihe kadar ne bir şikâyete konu olmuştur ne de hakkında bir dava açılmıştır.⁴⁷ Üstelik onun bu iyi hali üstlerince de tasdik edilmiştir.⁴⁸ Ancak bu beyanatının üzerinden çok az bir süre geçtikten sonra Ali Rıza Efendi'nin ismi inceleme komisyonlarında zikredilip, mahkeme salonlarında yankılanır olmuştur. Nitekim yeni sicil kayıt işlemlerinin tamamlandığı 1896 senesinde⁴⁹ Goloslu Es-seyyid Ali Rıza Efendi ismi yolsuzlukla ilgili bir iddianın içerisinde yer almıştır. Kendisi, el konulan kaçak fişek kovanlarından 2 bin tanesini satıp bedellerini zimmetine geçirdiği iddiasıyla Jandarma Ermenekli Mehmed Çavuş ile birlikte yargı önünde hesap vermek durumunda kalmıştır. İlk yargılamayı yapan Aydın Vilayet İdare Meclisi tarafından suçları sabit görülmüş ve haklarında Ceza Kanunu'nun 90. maddesi uygulanmıştır. Böylece üçer ay hapislerine, birer sene süreyle memuriyetten çıkarılmalarına⁵⁰ ve ayrıca zimmetlerine geçirdikleri bedelin kendilerinden tahsil edilmesine karar verilmiştir.⁵¹ Ceza Kanunu'nun söz konusu maddesinin içeriğine bakılırsa Vilayet İdare Meclisi hayli iyimser davranmış, Ali Rıza ve suç ortağı için en alt seviyeden bir ceza tayin etmiştir. Çünkü ilgili maddeye göre “her ne suretle olursa olsun devlet malını zimmetine geçiren veyahut başka birinin geçirmesine izin veren mülkiye ve maliye memurları memuriyetten atılır ve üç aydan iki seneye kadar hapis veyahut altı aydan üç seneye kadar sürgün edilirler.”⁵²

90. madde ne kadar yumuşatılmış olursa olsun netice itibariyle Ali Rıza Efendi polis mesleğindeki 12. yılında bir sene süreyle açığa alınmıştır. 1896 yılı vilayet salnamesi bu kararın hemen tatbik edildiğine tanıklık etmeye hazırdır. Nitekim salnamede Polis İdaresi ve Polis Meclisi kısmında Ali Rıza Efendi ismi artık yoktur. Üçüncü komiser sayısı da yukarıda paylaşılan bir önceki yıla ait verilere kıyasla 16'ya düşmüştür.⁵³ Böylece Ali Rıza Efendi'nin cezasını çekmeye başladığı anlaşılmaktadır. Öte taraftan ise Vilayet İdare Meclisi tarafından birinci derecede (bidayeten) verilen kararın bozulması için Mehmed Çavuş ile birlikte bir üst mahkemeye (istinaf) itirazda bulunmuşlardır. Ancak Şura-yı Devlet İstinaf Mahkemesi tarafından icra edilecek olan yeniden yargılanma sürecinin başlayıp tamamlanması toplam

⁴⁵ BOA, DH. EUM. MEM. 129/15-4; 10 Teşrinisani 1312/22 Kasım 1896.

⁴⁶ BOA, DH. SAİD. d., 96/20.

⁴⁷ BOA, DH. EUM. MEM. 129/15-6.

⁴⁸ BOA, DH. EUM. MEM. 129/15-7.

⁴⁹ BOA, ZB. 631/48, s. 2.

⁵⁰ Ali Rıza Efendi, tercüme-i hal varakasında vazifesinde suiistimal görülmesinden dolayı bidayeten bir sene hapsine hükmedilmişse de Şura-yı Devlet İstinaf Mahkemesi'nde yapılan yargılama neticesinde beraatına karar verildiğini beyan etmiştir (BOA, ZB. 631/48, s. 2). Ancak Sicil Komisyonu tarafından düzenlenen kayıtda da üç ay hapsine ve bir sene müddetle memuriyetten çıkarılmasına karar verildiği yazılıdır. Bkz. BOA, ZB. 631/48, s. 10; 3 Mart 1325/16 Mart 1909.

⁵¹ BOA, DH. SAİD. d., 152/152.

⁵² *Düstur*, Tertib-i Evvel, c. 1, s. 556.

⁵³ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1314/M. 1896, s. 75-76.

beş yıl sürmüştür. 17 Eylül 1901 tarihinde düzenlenen ve bir nüshası günümüze intikal eden karara ilişkin mazbata (ilam) sayesinde yapılan yeniden yargılamanın gelişim ve içeriği hakkında detaylı bilgiye ulaşabilme imkânı hasıl olmuştur. İlamda kaydedildiği üzere, İstinaf Mahkemesince yapılan inceleme neticesinde Ali Rıza ve Mehmed Çavuş hakkında Vilayet İdare Meclisi tarafından verilmiş olan ilk hükmün eksik tetkiklere dayandığı tespit edilerek feshedilmesine ve eksikliklerin tamamlanması için ilgili bütün evrakın Aydın'a iadesine karar verilmiştir. Ancak Şura-yı Devlet İstinaf Savcılığı (Müdde-i Umumilik) bu kararı - gerekçesi aşağıda paylaşılacak olan- bir itirazla temyize götürmüştür. Şura-yı Devlet Temyiz Mahkemesi de kararın bozulması (nâkız) yönünde bir hükme varmıştır. O hükümle birlikte ilgili tüm evraklar İstinaf Mahkemesi'ne iade edilmiştir. Ali Rıza Efendi ile Mehmed Çavuş için yeniden yargılanma yolunun açılması bu sayede mümkün olmuştur. Kendileri, yapılan tebligata uygun olarak duruşma için belirlenen tarihte mahkemede hazır bulunmuşlardır. İstinaf Müdde-i Umumi Hacı Aziz Beyefendi'nin de hazır bulunduğu duruşmada ilk olarak Temyiz Mahkemesi'nin fesih kararı ve gerekçesi okunmuştur:

Usul-ü Muhakemat-ı Cezaîye Kanunu hükümlerine göre eğer İstinaf Mahkemesi bir kararı feshederse yargılama sürecini tamamlamak zorundadır. Oysa İstinaf Mahkemesi Vilayet Meclisi'nden verilen ilk kararı feshettikten sonra ilgili evrakların mahalline iade edilmesine hükmetmiştir. Bununla kanunen isabetsiz olan bir eyleme imza atılmıştır. İstinaf kararının bozulmasına hükmedilmiş olması bundan dolayıdır.

Bu açıklamanın ardından Temyiz Mahkemesi'nin bu bozma kararına ne diyecekleri sorusuna sanıklar Ali Rıza ile Mehmed Çavuş tarafından kabul ettikleri yönünde bir cevap verilmiştir. Savcı Hacı Ali Bey de aynı mütalaada bulunduğunu beyan edince mahkeme heyeti yapılan müzakere neticesinde bozma kararını kabul etmiştir. Böylece yeniden yargılama süreci başlatılmış ve sanıklardan esas hakkındaki savunmaları istenmiştir. İlk sözü Ali Rıza Efendi almış ve “fişeklere el konulduğuna dair vazifesinin gereği olan jumali düzenleyerek usulüne uygun şekilde merciiine takdim ettiğini ve fişeklerin satılması işinden haberdar olmadığını” ifade etmiştir. Mehmed Çavuş ise “amiri olan Komiser Ali Rıza tarafından kendisine içinde ne olduğunu bilmediği bir bohçanın verildiğini, bunu söylenen yere götürüp teslim ettiğini ve nizama aykırı herhangi bir hareketinin söz konusu olmadığını” söylemiştir. Savunmalarının ardından her ikisi de beraatlarını talep etmişlerdir. Onların ardından Savcı Bey “sanıkların sorumluluk doğurur herhangi bir hareketlerinin sabit olmamasından dolayı beraat etmelerine karar verilmesi yönündeki” mütalaasını beyan etmiştir.

Mütalaanın ardından taraflara başka eklemek istedikleri bir husus olup olmadığı sorulmuş ve “yoktur” cevabı alındıktan sonra mahkemenin sona erdiği ilan edilmiştir. Bundan sonra mahkeme heyeti tarafından durumun gereğinin müzakere edilmesine geçilmiştir. Yapılan müzakere neticesinde nihai karar verilmiş ve açıklanmak üzere sanıklar mahkeme salonuna alınmıştır. 16 Mayıs 1901 Perşembe günü istinaf yoluyla yapılan yargılama neticesinde ve savcılıkça ortaya konulan mütalaa doğrultusunda Aydın polis komiserlerinden Ali Rıza Efendi ile Ermenekli Jandarma Mehmed Çavuş'un fişek meselesinde sorumluluk doğurur herhangi bir hareketlerinin sabit olmadığı anlaşıldığından beraatlarına, yargılama gideri olan 140 kuruşun da bölüştürülmek suretiyle kendilerinden

tahsil edilmesine çoğunlukla karar verilmiştir.⁵⁴ Böylece oybirliği olmaksızın ve zihinlerde beliren bazı soru işaretleriyle birlikte Ali Rıza Efendi'nin suçsuzluğu mahkemece onaylanmış oluyordu. Bununla birlikte ve takip eden satırlarda tanıklık edileceği gibi Goloslu Ali Rıza üzerine atılı bu iddia ile meslekî yaşantısının her bir köşe başında karşılaşacaktır.

İkinci Komiser Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi yukarıda aktarılan yargılama sürecinin devam ettiği 1900 yılının mart ayında izinli olarak İstanbul'a gitmiş ve Heyet-i Teftişîye Dairesi'nde⁵⁵ çalışmıştır. Yeni bir terfiinin ilk adımı olan bu hizmette altı buçuk ay bulunmuş ve kendi deyimiyile o süre zarfında devletten bir kuruş maaş almamıştır.⁵⁶ Buradaki vazifesi bitince süreç de tahmin edildiği şekilde neticelenmiş ve Goloslu Ali Rıza Efendi devam eden yargı sürecinin gölgesinde yeni bir terfi sevinci yaşamıştır. Takvim yaprakları 28 Eylül 1900⁵⁷ tarihini işaret ettiğinde kendisi 500 kuruş maaşla İzmit Sancağı ikinci sınıf polis komiserliğine yükseltilmiştir. Esasında Aydın Vilayet salnameslerinden takip edilebildiği kadarıyla Ali Rıza Efendi bir yıllık meslekten uzaklaştırılma cezasını tamamlayıp yeniden polis teşkilatına dahil edildiği 1897 yılından itibaren İzmir Polis Meclisi'nde ikinci komiser olarak kaydedilmiştir.⁵⁸ Bu atama muhtemelen söz konusu kadroda doğan boşluğu doldurmak amacıyla açıktan yapılmıştır. Ali Rıza Efendi'nin sadece unvan olarak taşıdığı anlaşılan ikinci komiserlik vazifesini kadrosunun İzmir'den İzmit'e nakledileceği 1900 yılının Eylül ayına kadar sürdürdüğü görülmekte⁵⁹, hatta 1901 yılında dahi -muhtemelen önceki yılın kayıtlarının aynen kopya edilmesinden dolayı- ismine vilayet salnamesinde tesadüf edilmektedir.⁶⁰ Ali Rıza Efendi'nin yokluğunu nihayet 1902 yılı vilayet salnamesinden itibaren takip edebilmek mümkündür.⁶¹

Netice itibarıyla Ali Rıza Efendi açıktaki geçen bir yılı dışarıda tutulacak olursa meslekte geride bıraktığı 15. yıl itibarıyla polislik kariyerinde önemli bir aşama daha kat ederek ikinci komiserliğe terfi etmiştir. Yeni görev yeri polis teşkilatı açısından son derece sade bir görüntü arz etmektedir. Teşkilat oluşumunu tamamladığı 1885 senesinde sadece bir adet üçüncü komiser ve dört polis neferi olmak üzere toplam beş mensuba sahipti. Jön Türk Devrimi'nin gerçekleştiği 1908 senesinde, yani 23 yıl boyunca İzmit Emniyet teşkilatının

⁵⁴ BOA, ZB, 631/48: 1; 3 Cemaziyülahır 1319/17 Eylül 1901. Bu karar sicil kaydına da işlenmiştir. Bkz. BOA, DH. SAİD.d, 152/152.

⁵⁵ Heyet-i Teftişîye Reisliği 1900 yılı itibarıyla kurulmuştur. Heyet bünyesinde çalıştırılmak üzere 1500 kuruş maaşlı 16 kişilik bir polis müfettişi kadrosu oluşturulmuştur. Daha sonra bu kadroya 1500 kuruş maaşlı bir polis müfettişi kadrosu daha ilave edilmiştir. Bkz. Hüseyin Hüsnü Gören, *Birinci Yüzyılda (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*, Yay. Haz. Ebubekir Açıkgöz, Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2018, s. 22; Şahin, *Dersaadet Polis Mektebi*, s. 14-15.

⁵⁶ BOA, ZB, 631/48, s. 2.

⁵⁷ Emniyet Genel Müdürlüğü arşivinde bulunan özlük dosyasında Ali Rıza Efendi'nin 27 Ağustos 1900 (14 Ağustos 1316) tarihinde İzmit ikinci sınıf komiserliğine terfiyan tayin edildiği kayıtlıdır. Ayrıca Ali Rıza Efendi'nin Tetkik-i Tensikat Komisyonu'na sunduğu ve aşağıda ayrıntıları paylaşılacak olan 30 Mart 1911 tarihli dilekçesine Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Sicil Kalemi tarafından yapılan derkenarda kendisinin 26 Kasım 1899 (14 Teşrinisani 1315) tarihinde açıktan Serkomiserliğe seçilmiş olduğu da kayıtlıdır (*EGM Özlük Dosyaları*, Atık-996).

⁵⁸ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1315/M. 1897, s. 52.

⁵⁹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1316/M. 1898; H. 1317/M. 1899, s. 53.

⁶⁰ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1319/M. 1901, s. 53.

⁶¹ *Salname-i Vilayet-i Aydın*, H. 1320/M. 1902, s. 53.

kadro durumunda ciddi bir değişim yaşanmamıştır. O yıl itibariyle müstakil İzmit Sancağı'nda bir Serkomiser, bir ikinci komiser, iki üçüncü komiser, iki komiser muavini ve üç de polis memuru olmak üzere toplam kadro mevcudu dokuza yükselmişti.⁶² Öte taraftan bir arşiv vesikasında İzmit ve bağlı birimler için bir ikinci, bir üçüncü komiser ile 14 kaza ve 12 nahiye polisi tertip edildiği ve bunların yıllık toplam maaşları olarak da 74 bin 400 kuruş tahsis edildiği kayıtlıdır.⁶³ Müstakil bir sancak olması münasebetiyle devlet salnamesine dahil edilen İzmit'in polis teşkilatı hakkında salnamelerde -diğer birimler gibi- ayrıntılı bilgiler yer almadığından Ali Rıza Efendi'yi ismen takip edebilmek de mümkün olmamıştır.

Goloslu Ali Rıza'nın İzmit'teki meslekî yaşantısına gelince tamamıyla çalkantılarla dolu olduğu görülecektir. Nitekim burada henüz üçüncü yılını doldurmuşken yeni bir açığa alınma durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Hakkındaki iddia, devlet memurlarının ticaretle uğraşmalarının yasak olmasına rağmen kendisinin İzmit'te iki dükkân açıp çıraklar vasıtasıyla bakkallık etmekte olduğu yönündedir. Bu nedenle İzmit Mutasarrıflığı tarafından İstanbul'a şikâyet edilmiştir. Şikâyet, Dahiliye Nezareti tarafından Heyet-i İntihabiye'ye havale edilmiş ve Ali Rıza Efendi 25 Eylül 1903 tarihi itibariyle tedbir amaçlı açığa alınmıştır.⁶⁴ Ancak açıkta geçen günleri çok uzun sürmemiştir. Çünkü Heyet-i İntihabiye tarafından yürütülen araştırma neticesinde söz konusu dükkanların Ali Rıza Efendi ile doğrudan bir bağlantıları tespit edilememiştir. Dükkanların sadece Ali Rıza Efendi'nin yardımıyla açıldıkları ve onunla yakınlığı bulunanlardan birisi tarafından işletildiği, dolayısıyla iddiaların gerçeği yansıtmadığı anlaşılmıştır. Bu durumu ve söz konusu ticaretin, komiserin vazifesine sekte vurmadığı gibi İzmit ahalisine de bir zararı dokunmadığı gerçeğini göz önünde bulunduran Heyet-i İntihabiye Ali Rıza Efendi'nin "*şu durumda*" azledilmesinin adalete aykırı olacağına hükmetmiştir.⁶⁵ Bu şekilde düzenlenen Heyet-i İntihabiye mazbatasını uyarınca kendisi açığa alınışından yaklaşık bir hafta sonra, 3 Ekim 1903 tarihinde mevcut maaşıyla birlikte memuriyetine iade ettirilmiştir.⁶⁶

Ali Rıza Efendi böylelikle bir iftiraya maruz kaldığını ve suçsuzluğunu bir kez daha ispat etmiştir. Gerçi imparatorluğun yüksek noktalarında kendisini gözetip kollayan hamilerinin gizli elleri Ali Rıza'nın girdiği hukukî mücadelelerden hep zaferle ayrılmasında hissedar olabilirler. İlerleyen satırlarda bu iddiayı belirgin kılmaya müsait bazı gelişmelerin varlığına tanık olunacaktır. Ayrıca Ali Rıza Efendi hatırlanacağı üzere imparatorluğun işlek ticaret ağına sahip liman kentlerinden birisinde doğup büyümüş ve oradan aynı niteliğe sahip olan İzmir'e göç etmişti. Burada da iki yıl kadar ticaretle meşgul olmuştu. Dolayısıyla söz konusu sahada belirli bir deneyime sahipti. Sözün özü, kendisi belki o deneyimlerinin iteklemesiyle belki de eski alışkanlıklarından sıyrılmayışının bir yansıması olarak söz konusu dükkanların İzmit halkının istifadesine sunulması noktasında sanılandan daha fazla etkin ve hissedar olmuş olabilir.

⁶² Tanışık, *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kayıtlarına Göre Polis Teşkilatı Kadro Hareketleri (1909-1938)*, s. 34, 51.

⁶³ Bkz. *BOA, ZB, 434/25*; 19 Teşrinievvel 1322/1 Kasım 1906.

⁶⁴ *BOA, DH, SAİD. d., 152/152*.

⁶⁵ *EGM Özlük Dosyaları*, Atık-996.

⁶⁶ Özlük dosyasında iade tarihi 23 Eylül 1903 (10 Eylül 1319) olarak kaydedilmiştir ki açığa alındığı ve incelemelerin yapıldığı tarihler dikkate alınınca bunun gerçeği yansıtmadığı görülecektir.

Goloslu Ali Rıza Efendi, hakkındaki suçlamaların sıcaklığını muhafaza ettiği günlerde bu kez sanki meslekî kariyerinin nasıl gelgitlerle dolu olduğunu ispatlamak istercesine ismini imparatorluğun seçkin polisleri arasına yazdırmasını sağlayacak, hatta hakkında oluşan kötü imajı silecek bir eylem içerisinde bulunmuştur. Vesikalara yansıdığı üzere kendisi 1904 senesinde İzmit'in asayiş ve huzurunun sağlanması noktasında üstün hizmet ve yararlıklar göstermiştir. Bu durum yerel idarenin dikkatinden kaçmamış ve İzmit Mutasarrıflığı'ndan Dahiliye Nezareti'ne takdim edilen 2 Ekim 1904 tarihli bir yazıyla Ali Rıza Efendi'nin '*rütbe-i salise*' ile taltifi talep edilmiştir. Bu talep gereğinin yapılması ricasıyla 18 Ekim 1904 tarihinde nezaretten Sadaret'e sunulmuştur.⁶⁷

Üçüncü Komiser Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi hakkındaki taltif talebine Sadaret cephesinden nasıl bir geri dönüşte bulunulduğuya ilgili herhangi bir vesikaya tesadüf edilememiştir. Ancak bu tarihten sonra doldurulan tercüme-i hal varakasında ve o varakadan hareketle oluşturulan sicil kaydında Ali Rıza Efendi'nin sahip olduğu herhangi bir rütbeye atıfta bulunulmamış olması taltif meselesinin akamete uğradığını delalet etmektedir. Sonuç ne olursa olsun öyle bir talebin imparatorluk merkezine aksettirilmiş olması bile sicil dosyasında olumsuz yönde bir şişkinlik oluşmaya başlayan Goloslu Ali Rıza için rahat bir nefes alma fırsatı doğurmuş olmalıdır. Hatta kendisinin imparatorluğun üçüncü rütbesine sahip memurlarından birisi olarak ve büyük bir heyecan içerisinde ikinci komiserlikten ser-komiserliğe terfi ettirileceği gün için bir geri sayıma başlamış olması da muhtemeldir. Öte taraftan öyle bir gelişmenin yaşanması, yani Ali Rıza Efendi'nin pürüzsüz bir terfi imza atması, bu çalışmanın onun kariyeriyle ilgili olarak savunduğu inışli çıkışlı şeklindeki tezin iflası demek olacaktır. Ancak Ali Rıza Efendi kimseyi yanıltmadı. Kendisini yine kariyeriyle birlikte ani bir düşüşün içerisinde buldu. 28 Ağustos 1905 tarihli bir atama yahut merkeze çağırılma emri aldı. 500 kuruş olan mevcut maaşını muhafaza ediyordu, ancak rütbesi için aynı durum söz konusu değildi. İstanbul muvakkat ilave polis üçüncü sınıf komiserliğine tayin edilmişti.⁶⁸ Kısacası terfi ettirileceği günü beklerken tenzil-i rütbe ile karşılaştı. Birçok hususta olduğu gibi böyle ani bir düşüşün neden kaynaklandığı noktasında vesikalar sessizliğe bürünüyor. Yukarıda, memur nizamına aykırı olarak ticaretle uğraştığına ilişkin suçlamalardan her ne kadar aklanmış olduğuna kanaat getirilse de Ali Rıza'nın öyle bir eyleme imza atabileceğine ilişkin güçlü sinyallerin varlığına işaret edilmişti. Bu hususta genişletilip neticeye vardırılan bir inceleme yahut soruşturma onunla ilgi böyle bir karar alınmasının gerekçesini oluşturmuş olabilir.

Buraya kadar aktarılanlardan kestirilebileceği üzere artık ne yaparsa yapsın, hatta hiçbir şey yapmasın Goloslu Ali Rıza Efendi ve ismi daima şaibenin göbeğinde yer almaktadır. Hatta İstanbul'da görevlendirildiği günlerde maaşının nereden ödeneceği hususu bile merkez ve yereldeki memurlar arasında hayli hararetle bir yazışmaya konu olmuştur. Ödemenin Zaptiye Nezareti merkez tahsisatından mı yoksa İzmit emvalinden mi yapılacağı noktasında yereldeki memurlar ihtilafa düşünce İzmit Mutasarrıflığı 15 Ekim 1906 tarihinde 'bu noktada ne yapmak lazım gelir?' sorusunu Zaptiye Nezareti'ne yöneltmek mecburiyetinde kalmıştı. Nezaret Muhasebesi'nden alınan bilgilerden hareketle bu soru için 1 Kasım'da kısa ama oldukça net bir cevap kaleme alınmıştı: Dersaadet üçüncü ilave bölüğü

⁶⁷ BOA, DH. MKT, 900/53.

⁶⁸ BOA, DH. SAİD.d., 152/152; EGM Özlük Dosyaları, Atik-996.

komiserlerinden Goloslu Ali Rıza Efendi 'burada' geçici olarak istihdam edilmiş olduğundan bir yıllık maaşı olan 6 bin kuruşun (500x12) İzmit Livası'nın 1906 senesi emvalinden ödenmesi gerekmektedir.⁶⁹ Bunun için ayrı bir havalenamenin (ödeme emri) düzenlenip İzmit'e gönderilmesi gerektiği hususu aynı tarihte Maliye Nezareti'ne yazılmıştır.⁷⁰ Ancak Maliye'den İzmit'e konuyla ilgili herhangi bir belge veya cevap ulaşmamıştır. Bu durum İzmit Livası Muhasebeciliği kanalıyla teyit edilince Zaptiye Nezareti 23 Aralık 1906 tarihinde Maliye'den gereğinin süratle yerine getirilmesini isteyen bir hatırlatma yazısı kaleme almıştır.⁷¹ Ancak yıl sonunun (Rumi takvime göre şubat ayı) yaklaşmış olmasına karşın Maliye Nezareti'nden beklenen havalename bir türlü İzmit'e ulaşmamıştır.⁷² Bu nedenle 3 Şubat 1907 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı durumu tekrar Zaptiye Nezareti'ne bildirmek zorunda kalmıştır. Nihayet hayli yoğun süren bu yazışma trafiğinin ardından beklenen havalename bir gün sonra (4 Şubat) Maliye'den İzmit'e gönderilmiştir.⁷³ Devlet merkezinde kızığa çekilme türünden bir uygulamaya maruz kaldığı gözlemlenen Ali Rıza Efendi'nin başkent günleri yaklaşık iki yıl sürmüştür. 5 Ekim 1907 tarihinde tekrar İzmit Sancağı'na iade edilmiştir. 500 kuruşluk maaşını muhafaza etmekle birlikte sınıfında herhangi bir değişiklik yoktur. Kendisi için oluşturulduğu anlaşılan İzmit Sancağı muvakkat ilave üçüncü sınıf polis komiserliğine nakledilmiştir.⁷⁴

Açıktan Komiser Ali Rıza Efendi

İkinci İzmit günlerinde Ali Rıza Efendi için her şey yoluna girecek midir? Yaklaşan emeklilik günlerine artık herhangi bir sorun veya soruşturma ile karşılaşmaksızın erişebilecek midir? Bu sorulara cevap üretebilmek için öyle uzun uzadıya beklemeye gerek yoktur. Çünkü Ali Rıza'nın İzmit'e nakledilişinden sonraki memuriyet hayatı bir yıl bile sürmemiştir. Takip eden satırlarda daha belirgin olarak fark edileceği üzere, 1908 Devrimi sonrası İttihatçılarca girilen II. Abdülhamid kadrolarını (*devr-i sabık memurlarını*) tasfiye etme arzusunun doğurduğu girdap Ali Rıza Efendi'yi de içine çekmiştir. Temmuz ayında gerçekleşen devrimin en heyecanlı günlerinde Ali Rıza Efendi bir kez daha açığa alınmıştır. Ama neden? O günlerin en popüler söylemi Sultan Abdülhamid rejimine yakın isimlerden olmak yahut öyle isimlerle yakın ilişki içerisinde bulunmaktır. Ancak ilk etapta Ali Rıza Efendi için böyle bir gerekçe yoktur. İzmit Mutasarrıflığı'ndan Zaptiye Nezareti'ne bildirildiği üzere, Goloslu Ali Rıza'nın kötü ahvali ağızdan ağıza dolaşacak kadar ayyuka çıkmıştır. Bu nedenle şehirde kalması artık uygun değildir. Mutasarrıflığın bu bildirimini Zaptiye Nezareti'nin 5 Ağustos 1908 tarihinde Ali Rıza Efendi'nin tebdili yönünde bir karar alması için yeterli olmuştur. Ancak o kararı uygulama sahasına aktarmak için sadece 'dedikodu' yeterli değildir, esaslı bir gerekçe lazımdır. Bunun için Zaptiye Nezareti 6 Eylül tarihli emriyle İzmit Mutasarrıflığı'ndan Ali Rıza'nın bahsedilen kötü ahvalinin içeriği hakkında bilgi verilmesini istemiştir.⁷⁵

⁶⁹ BOA, ZB, 434/25; 19 Teşrinievvel 1322/1 Kasım 1906; ZB, 434/57; 22 Kânunusani 1322/4 Şubat 1907.

⁷⁰ BOA, ZB, 343/15; 19 Teşrinievvel 1322/1 Kasım 1906.

⁷¹ BOA, ZB, 343/62; 10 Kânunuevvel 1322/23 Aralık 1906.

⁷² BOA, ZB, 434/40; 17 Kânunuevvel 1322/30 Aralık 1906.

⁷³ BOA, ZB, 434/71; 7 Şubat 1322/20 Şubat 1907.

⁷⁴ BOA, DH. SAİD.d., 152/152; EGM Özlük Dosyaları, Atik-996.

⁷⁵ BOA, ZB, 621/127; 24 Ağustos 1324/6 Eylül 1908.

Muhtemelen o tarz bir taleple karşılaşılmayacağını düşündüğünden İzmit Mutasarrıflığı hazırlıksız yakalanmıştır. Böyle olunca Abdülhamid devri kadrolarına yönelik üretilen gerekçe Ali Rıza Efendi için de işletilmiştir. Bu durum 9 Eylül 1908 tarihinde kaleme alınan cevap mahiyetindeki yazıdan rahatlıkla anlaşılabilir. Nitekim İzmit Mutasarrıflığı'nın ifadesi olmak üzere, esasında Ali Rıza Efendi'nin halihazırda sabit veya ispatlanmış herhangi bir suçu yoktur. Ancak II. Abdülhamid'in çevresindeki isimlerden mabeyinci (Sarıca) Ragıp Paşa ile bir yakınlığı vardır. Bu ise İzmit'te kendisine karşı bir nefret ve düşmanlık uyandırmıştır. Artık şehirde kalmasının uygun olamayacağına kanaat getirilmiş olması bundan dolayıdır. Mutasarrıflığın bu gerekçe ve cevabı Zaptiye Nezareti için yeterli gelmiş ve 24 Eylül'de İzmit'e gönderilen yazıda Ali Rıza Efendi'nin, hakkında daha sonra Heyet-i İntihabiye tarafından nihaî bir karar verileceği açıklamasıyla 'şimdilik' açığa alındığı,⁷⁶ yerine de Dersaadet eski polis ikinci sınıf komiserlerinden Ahmed Zihni Efendi'nin tayin edildiği belirtilmişti. Mutasarrıflıktan sadece Ali Rıza Efendi'nin açığa alınma, Ahmed Zihni'nin de işe başlama tarihlerinin bildirilmesi istenmişti.⁷⁷ Liva Muhasebeciliği'nden alınan bilgiler doğrultusunda İzmit Mutasarrıflığı, 11 Ekim 1908 tarihli cevap yazısında İzmit polis ikinci komiserliğine tayin edilen Ahmed Zihni Efendi'nin 4 Ekim'de işbaşı yaptığını, açığa alınan Ali Rıza Efendi'nin kaydının ise 3 Ekim 1908 tarihi itibarıyla silinmiş olduğunu aktarmıştı.⁷⁸ Bu bilgilerin sicil defterlerine işlenmesiyle ilgili olarak imparatorluğun merkez büroları arasındaki yazışmalar bir müddet daha devam etmiştir.⁷⁹

Son yazışmalarda dikkati çeken gelişme II. Abdülhamid'in en yakın adamlarından olan Ragıp Paşa ile Ali Rıza arasındaki yakınlığa ilişkin iddialardır. Şayet bu iddialar gerçeği yansıtıyorsa Ali Rıza Efendi üzerindeki koruyucu elin Ragıp Paşa olma ihtimali yüksektir. Ancak o bağlantıya ilişkin kesin verilerden mahrumiyet öyle uzun uzadıya yorumda bulunabilmeyi, dolayısıyla Ali Rıza'nın hikayesi ile ilişkilendirilmeyi mümkün kılmamaktadır.

Halkın Adamı Ali Rıza Efendi

Ali Rıza Efendi'nin açığa alınmasından sonra tahmin edilmesi güç ve son derece ilginç gelişmeler yaşanmıştır. Biraz evvel aktarıldığı üzere, İzmit Mutasarrıflığı tarafından halkın Ali Rıza'ya karşı büyük bir nefret ve düşmanlık beslediği vurgulanmıştı. Ancak şimdi aynı halk onun için kelimenin tam manasıyla bir karşı taarruz başlatmıştı. Yediden yetmiş bütün İzmit halkı Ali Rıza Efendi'nin göreve iade edilmesi arzusuyla kaleme sarılmıştı. Bu şekilde Osmanlı Arşivi'nin en renkli ve uzun vesikalarından birisi olmaya aday 700-800 imzayı geçkin⁸⁰ bir dilekçe (*mahzar*) hazırlanarak Sadaret'e sunulmuştu. Mutasarrıflığın iddialarının aksini savunan o dilekçe incelenmesi için Sadaret'ten Dahiliye Nezareti'ne havale edilmişti. Ancak nezaretten İzmitlilerin iade talebine ilişkin olarak herhangi bir geri dönüş söz konusu olmamıştır. Onlar da isteklerinde ne kadar samimi ve kararlı olduklarını

⁷⁶ Ali Rıza Efendi, sicil kaydına bakılırsa 17 Eylül 1908 tarihinde Heyet-i İntihabiye tarafından açığa alınmıştır bkz. *BOA, DH. SAİD.d, 152/152*. Ancak kendisi 3 Ekim 1908 tarihinde "kötü hallerinden dolayı" Zaptiye Nezareti'nin emriyle açığa çıkarılmış olduğunu ifade etmiştir *BOA, ZB, 631/48: 2*.

⁷⁷ *BOA, ZB, 436/65; 11 Eylül 1324/24 Eylül 1908*.

⁷⁸ *BOA, ZB, 103/26; 28 Eylül 1324/11 Ekim 1908*.

⁷⁹ *BOA, ZB, 103/26; 6 Teşrinievvel 1324/19 Ekim 1908*.

⁸⁰ Dahiliye Nezareti arzuhal üzerinde 500'den fazla imza olduğunu kaydetmiştir. Bkz. *BOA, DH. MKT, 2631/36, s. 3; 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908*.

ispatlamak istercesine yeni bir halk hareketine kalkışmışlardır. Aralarında gayrimüslimlerin de bulunduğu tüccar ve eşraftan 8-10 kişilik bir heyet bütün kasabayı temsilen 10 Ekim 1908 tarihinde kalkıp İstanbul'a gitmiştir. Heyet, "Sevgili eski komiserleri" Ali Rıza hakkında lazım gelen takibatın kanun dairesinde yapılması ve akabinde onun görevine iade edilmesi amacıyla Dahiliye Nezareti'ne bir arzuhal sunmuştur. Bu hususta neden böyle ısrarcı bir tutum takındıklarını merak edenler için arzuhallerine birkaç satır eklemeyi unutmamışlardır. Çünkü "kendisi sekiz yıldır İzmit'te sadakat ve doğruluk içerisinde vazifesini yürütmüştür. Şimdi ise sadece bazı kötü maksat sahibi kimselerin mesnetsiz ithamlarından dolayı azledilmiştir. Bu ise adalete tamamen aykırıdır."⁸¹

İzmitlilerin yoğun talep ve ısrarı karşısında Dahiliye Nezareti nihayet sessizliğini bozmuş ve heyet tarafından arzuhalin sunulduğu gün Ali Rıza'nın azledilme sebeplerinin bildirilmesi istemiyle İzmit Mutasarrıflığı'na bir telgraf çekilmiştir.⁸² Bunun üzerine ve yine aynı gün içerisinde mutasarrıf Seyyid Ali imzasıyla İstanbul'a zehir zemberek bir cevap ulaşmıştır. Mutasarrıf Bey'in ifadesiyle Ali Rıza Efendi önceki idare zamanında (Abdülhamid Devri) nice fena işlere (*mesâvi*) bulaşmıştır. Tek tek gün yüzüne çıkarılan o işlerinden dolayı birkaç kez azline teşebbüs edilmiştir. Ancak Ragıp Paşa'ya olan mensubiyeti münasebetiyle polis memurluğuna devam etmiştir. Şimdi ise kendisini koruyacak kollayacak kimse kalmadığından Zaptiye Nezareti tarafından açığa alınmıştır ki bu son derece gerekli ve yerinde bir eylemdir. Mutasarrıf Seyyid Ali, halk tarafından Sadaret ve Dahiliye Nezareti'ne sunulan arzuhallere de kendince açıklık getirmiştir. Ona göre söz konusu arzuhallerde tamamen Ali Rıza'nın parmağı vardır. Kendisi "*şuna buna ve en ziyade ayak takımına müracaat*" ederek görevine iade edilebilmesi için sürekli imzalı dilekçeler yazdırmaktadır. Hatta Abdülhamid idaresine taraftar olan bazı kent sakinlerini yeni hükümet aleyhine hareket etmeleri noktasında teşvik etmekten geri durmadığı yönünde de haberler alınmıştır. "*İtidal ve asayişe muhtaç olunan şu günlerde*" Ali Rıza Efendi'nin o tür eylemlere kalkışması asla tasvip edilmediğinden Zaptiye Nezareti'nden kendisinin İstanbul'a çağrılması talep edilmiştir. Ancak nezaretten henüz bir cevap alınamamıştır. Mutasarrıf Bey, "*Ali Rıza'nın bir yandan teşvikat ve tahrikata cüret etmekte olduğu istihbar edildiğinden başkente aldırılması lüzumunu arza mecbur oldum*"⁸³ açıklamasıyla yazısına nokta koymuştur.

Görüldüğü üzere, İzmit Mutasarrıflığı yukarıdaki cevabıyla Ali Rıza Efendi'nin açığa alınmasını sanki kendi taleplerinin neticesinde gelişen bir eylem değil de Zaptiye Nezareti'nin bir tasarrufu gibi göstermiştir. O nedenle Dahiliye Nezareti 15 Ekim 1908 tarihli bir yazıyla bu kez Zaptiye Nezareti'nin kapısını çalmıştır. İzmit Mutasarrıflığı'ndan alınan cevap ve halk tarafından sunulan dilekçelerin ek yapıldığı söz konusu yazı esasında yerel idarenin kaygısına ortak olunduğuna ilişkin bir ifadeyle başlamaktadır: Elbette Dahiliye Nezareti de halkı tahrik edici eylemlere asla taraftar değildir. Ancak 500'den fazla imza ve mühür taşıyan dilekçelerde Ali Rıza Efendi'nin sadece bazı kötü niyetli kimselerin iftiralari neticesinde azledildiğinden bahsedilmekte ve bu nedenle onun görevine iade edilmesi ısrarla talep edilmektedir. Bu noktada açığa alınma eylemini gerçekleştiren Zaptiye Nezareti'nden

⁸¹ BOA, DH. MKT, 2631/36, s. 2; 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908.

⁸² BOA, DH. MKT, 2631/36, s. 3; 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908.

⁸³ BOA, DH. MKT, 2631/36; s. 1; 27 Eylül 1324/10 Ekim 1908.

istenen “gereğinin yerine getirilip neticenin bildirilmesidir.”⁸⁴ Burada yerine getirilmesi istenen ‘gerek’ vesikada açıkça ifade edilmemiş olsa da sonraki yazışmalar onun Ali Rıza’nın görevine iade edilmesiyle alakalı olduğunu göstermektedir.

Goloslu Ali Rıza Efendi hakkında Dahiliye ve Zaptiye nezaretleri arasındaki yazışma trafiğinin başlayıp devam ettiği, hatta son yazışmanın mürekkebinin kurumadığı 16 Ekim’de İzmit halkı İstanbul’a yeni bir dilekçe daha ulaştırmıştır. İzmit’in Müslim ve gayrimüslim sakinlerinden dört kişinin imzasını taşıyan ve Dahiliye Nezareti’ne sunulan dilekçenin içeriğini tahmin etmek artık çok güç değildir: Kendisinden halkın son derece hoşnut olduğu Ali Rıza Efendi kanuna aykırı olarak açığa alınmıştır. Daha evvel sunmuş oldukları dilekçeleriyle ilgili olarak kendilerine henüz bir dönüş olmamıştır. Meselenin bu şekilde sürüncemede bırakılması ise İzmit halkının (*ahalimiz*) yeis ve kederini her geçen gün artırmaktadır. Bu duruma bir son vermenin yolu Ali Rıza Efendi’ye mümkün olan en kısa süre içerisinde mesleğine geri dönüş izninin sağlanmasından geçmektedir.⁸⁵ Dahiliye Nezareti, dilekçelerin İzmit Mutasarrıflığı’nın iddia ettiği gibi Ali Rıza Efendi’nin yönlendirmesiyle yazıldığına artık inanmadığını ispatlamak istercesine halkın söz konusu taleplerini hiç vakit kaybetmeksizin ve bu kez ‘gereğinin süratle yerine getirilmesi istemiyle’ 20 Ekim’de Zaptiye Nezareti’ne yönlendirmiştir.⁸⁶

Halkın talepleri ve o talepler doğrultusunda şekillenen ve neredeyse bir direktife doğru giden Dahiliye Nezareti’nin yazıları neticesinde nihayet Zaptiye Nezareti de sessizliğini bozmuştur. Gelen son yazıya Heyet-i İntihabiye’den alınan bilgiler doğrultusunda 25 Ekim tarihli bir cevap verilmiştir. Buna göre, esasında Ali Rıza Efendi’nin polislikte devam etmesinin hem siyaseten hem de işin bir icabı olarak asla uygun olamayacağına kanaat getirerek süratle değiştirilmesini talep eden İzmit Mutasarrıflığı’dır. Ali Rıza’ya işten el çektirilmiş ve yerine yeterliliğini ispatlamış olan Zihni Efendi’nin seçilerek İzmit’e gönderilmiş olması söz konusu taleple alakalıdır. Bu görüntü altında Zaptiye Nezareti’nin son sözü, Ali Rıza Efendi’nin görevine iade edilmesi gibi bir durumun artık mümkün olmadığı yönündedir.⁸⁷ Bu cevapla birlikte artık devletin kapıları Ali Rıza Efendi için sanki bir daha açılmamak üzere kapatılmış gibidir. Açılması için o zamana değin İzmit halkının taleplerine ortak olan Dahiliye Nezareti açısından da Goloslu Ali Rıza dosyası kapanmak üzeredir. Nitekim 1 Kasım 1908 tarihinde Zaptiye Nezareti’ne gönderilen son yazıda artık ‘kanundışılık’ veya ‘göreve iade’ kavramlarına rastlanmamaktadır. Üstüne üstlük İzmit Mutasarrıflığı’nın açığa alınmış olan Ali Rıza Efendi’nin ‘oradan kaldırılması’ talebinin Zaptiye Nezareti tarafından süratle yerine getirilmesi istenmektedir.⁸⁸ Böylelikle Ali Rıza Efendi için beklenen son adım adım yaklaşmaktadır. O adımlardan ilki Dahiliye Nezareti’nden ulaşan talebin Zaptiye Nezareti tarafından Heyet-i İntihabiye’ye havale edilmesi olmuştur. Bunun üzerine heyet tarafından “görevine iade edilmesi için dilekçe yazdırmaya teşebbüs ettiği gerekçesiyle İzmit Mutasarrıflığı tarafından oradan kaldırılması” istenen Komiser Ali Rıza Efendi’nin durum ve dosyası üzerinde başlatılan incelemeler

⁸⁴ BOA, DH. MKT, 2631/36, s. 4; 2 Teşrinievvel 1324/15 Ekim 1908.

⁸⁵ BOA, DH. MKT, 2640/20; 3 Teşrinievvel 1324/15 Ekim 1908.

⁸⁶ BOA, DH. MKT, 2640/20; 7 Teşrinievvel 1324/20 Ekim 1908.

⁸⁷ BOA, DH. MKT, 2640/20; 12 Teşrinievvel 1324/25 Ekim 1908; ZB, 327/64; 12 Teşrinievvel 1324/25 Ekim 1908.

⁸⁸ BOA, DH. MKT, 2643/79; 19 Teşrinievvel 1324/1 Kasım 1908.

tamamlandığında varılan karar “onun polislik mesleğine yeniden girebilmesi için nezaret tarafından istihdamına onay (*cevaz-ı istihdam*) verilmesinin gerekli olduğu” yönündedir. Bu hususun mutasarrıflık kanalıyla kendisine tebliğ edilmesi istenmiştir. O istek ve alınan karar doğrultusunda durumun Ali Rıza’ya iletilmesi için Zaptiye Nezareti’nden İzmit Mutasarrıflığı’na 15 Kasım 1908 tarihli bir yazı gönderilmiştir.⁸⁹

Tensikzede Ali Rıza Efendi

Heyet-i İntihabiye’nin, hakkında aldığı kararın kendisine iletilmesinden sonra mesleğe iade edilmesi yönünde önceki türden dilekçelere tesadüf edilememiş olması Ali Rıza Efendi’nin ve en büyük destekçisi olan halkın ümidini büsbütün yitirmiş olduğuna yorulabilir. Son yazışmanın üzerinden iki ay gibi bir süre geçtikten sonra Ali Rıza Efendi ile yeniden karşılaşabilmek mümkün olmuştur. Çünkü 18 Ocak 1909 tarihinde Zaptiye Nezareti’nden İzmit Mutasarrıflığı’na gönderilen bir yazı Ali Rıza Efendi’yi de ilgilendirmektedir. Ancak yazı içerik olarak bu kez tahminlerin ötesindedir. Mesela bu çalışma açısından bir pelesenk niteliği kazandığı kesin olan ‘açığa alınma, iade istemi yahut şehirden uzaklaştırılma’ gibi kavramlar yoktur. İçerik; birkaç yıl evvel İzmit’te inşa edilmiş olan Polis Dairesi’ne ilişkindir. İnşaatla ilgili yazışmalara ulaşamayınca konu hakkında bilgi sahibi olan isimlere müracaat edilmesi mecburiyeti doğmuştur. İstanbul Polis Müdürlüğü’nce yürütülen çalışmalar neticesinde üç isim ön plana çıkmıştır. O isimlerden birisi de Ali Rıza Efendi’dir. Diğer iki isimden Ragıp Efendi inşaatla alakalı herhangi bir bilgisinin bulunmadığını, Mehmed Bey ise sadece o iş için oluşturulan komisyonda üye sıfatıyla bulunduğunu, hafriyata asla dokunmadığını, mevcut bütün harcamaların Ali Rıza Efendi marifetiyle yapılmış olduğunu ve dolayısıyla ilgili evrakların ondan sorulması gerektiğini beyan etmiştir. Bunun üzerine kendisine ulaşmak için bir araştırma başlatılmış ve neticesinde Ali Rıza Efendi’nin ailesiyle birlikte İzmit’te ikamet etmekte olduğu öğrenilmiştir.⁹⁰ Dolayısıyla Mutasarrıflığın, İzmit’ten uzaklaştırılması yönündeki tüm ısrar ve gayretine karşın Ali Rıza Efendi halen son görev yerindedir ve sanki yukarıdaki yorumun yersiz olduğunu ispatlamak istercesine görevine iade edileceği günün gelmesini beklemektedir.

Yorumda yaşanan çatışmanın gereksiz, mesleğe iade edilmek için beklemeninse nafile eylemler olduğu inşaat ile ilgili yazışmanın üzerinden çok az bir zaman geçtikten sonra gün yüzüne çıkmıştır. Yukarıda paylaşıldığı üzere, Ali Rıza Efendi hakkında son kararı verecek olan Heyet-i İntihabiye nihayet incelemelerini tamamlamış ve onun meslekten ihracına hükmetmiştir. Bundan sonraki süreçte Ali Rıza Efendi için üretilen vesikaların anahtar kelimesi ‘azil’ anlamındaki ‘infisal’dır. O, kesintilerle birlikte toplam 25 yılı geride bıraktığı, bir diğer ifadeyle ne eksik ne fazla tastamam ömrünün yarısını verdiği meslekî yaşantısının son durağına gelmiştir. Polisliğe veda ettiği ve muhtemelen hayatının en zor anlarından birisini yaşadığı o süreçte son bir vazifesi kalmıştır. Usul ve kanuna uygun olarak, Zaptiye Nezareti’nden gelen emir doğrultusunda artık meslekle herhangi bir bağının kalmadığına resmîyet kazandıracak olan tercüme-i hal varakalarının sonuncusunu kendi elleriyle doldurmak zorundadır. Çalışmanın başında işaret edilen ve akışında karşılaşılan özgeçmişteki tutarsızlıklar çoğunlukla işte böyle sarsıntılı bir ruh haliyle doldurulan söz

⁸⁹ BOA, ZB, 436/82; 2 Teşrinisani 1324/15 Kasım 1908.

⁹⁰ BOA, ZB, 436/93; 5 Kânunusani 1324/18 Ocak 1909.

konusu varakadan kaynaklanmıştır. Daha önce de ifade edildiği üzere, Ali Rıza Efendi kendisi açısından herhangi bir anlam yahut değer ifade etmeyen bir prosedürü öyle gelişigüzel cevaplarla yerine getirmiş veya işsiz kalmanın yarattığı sarsıntıyla özgeçmişine ilişkin bilgileri hatırlamakta zorlanmış olabilir. Hangi sebepten kaynaklanmış olursa olsun Goloslu Ali Rıza en nihayetinde o tercüme-i hal varakasını bizzat doldurmuş ve işlenmesi için Zaptiye Nezareti Sicil Şubesi'ne teslim etmiştir. Sonraki süreç o varakayla alakalı tescil işlemlerinin eksiksiz surette yerine getirilmesi için merkez bürolar arasında cereyan eden hararetle bir yazışma trafiğinden ibarettir. Özetle o aşamada ilkin Sicil Şubesi tarafından varaka üzerinde usule uygun olarak gerekli tetkikler yapılmıştır. Akabinde Ali Rıza Efendi tarafından polislik hizmetindeki mazisine dair aktarılan bilgilerle ilgili resmî kayıtların çıkarılması için varakası 21 Ocak 1909 tarihinde Zaptiye Nezareti Muhasebe Dairesi'ne gönderilmiştir. Muhasebe, 'eski komiser' Ali Rıza'nın hizmet süresi, maaş miktarı ve sebepleriyle birlikte açığa alınma ve azil tarihlerine ilişkin oluşturduğu bir tablo eşliğinde varakayı 23 Ocak'ta Sicil Şubesi'ne iade etmiştir.⁹¹ Ali Rıza Efendi tarafından doldurulan tercüme-i hal varakasinda tayin ve azline ilişkin olarak aktarılan tarihlerin birçoğu genellikle bu tabloda yer alanlarla uyuşmamaktadır.

Tablo 4. Ali Rıza Efendi'nin Siciline Dair Zaptiye Muhasebesi Tarafından Hazırlanan Tablo

Memuriyet Yeri/Görevi	İstihdam Süresi			Maaşı Kuruş	Açığa Alınma
	Rumi Miladi	Başlangıç	Bitiş		
Aydın Vilayeti Polis Neferliği	R	15 Nisan 1300	6 Şubat 1310	300	
	M	27 Nisan 1884	19 Şubat 1895		
Aydın Vilayeti Üçüncü Komiserlik	R	7 Şubat 1310	14 Eylül 1316	400	
	M	19 Şubat 1895	27 Eylül 1900		
İzmit Sancağı İkinci Komiserlik	R	15 Eylül 1316	11 Eylül 1319	500	İki dükkân açarak çıkraklar vasıtasıyla bakkallık etmekte olduğundan memurların ticaretle uğraşmaları kanunen yasak olduğu için Dahiliye Nezareti'nin bildirimine üzerine Heyet-i İntihabiye'nin 24 Eylül 1903 tarihli mazbatasıyla açığa çıkarılmıştır.
	M	28 Eylül 1900	24 Eylül 1903		
İzmit Sancağı İkinci Komiserlik	R	20 Eylül 1319	14 Ağustos 1321	500	
	M	3 Ekim 1903	27 Ağustos 1905		
Dersaadet 3/2 Muvakkat İlave 3. Komiserlik	R	15 Ağustos 1321	21 Eylül 1323	500	
	M	27 Ağustos 1905	4 Ekim 1907		
İzmit Sancağı 3/2 Muvakkat İlave Üçüncü Komiserlik	R	22 Eylül 1323	4 Eylül 1324	500	Kötü ahvalinden dolayı İzmit'te kalmasının uygun olamayacağı mutasarrıf tarafından bildirilince hakkında daha sonra bir karar alınmak üzere Heyet-i İntihabiye'nin 17 Eylül 1908 tarihli mazbatasıyla açığa çıkarılmıştır.
	M	5 Ekim 1907	17 Eylül 1908		

⁹¹ BOA, ZB, 631/48, s.3; 10 Kânunusani 1324/23 Ocak 1909; DH. SAİD. d, 152/152.

Ali Rıza Efendi'nin tercüme-i hal varakası Sicil Şubesi'ne teslim edildikten bir gün sonra (24 Ocak 1909) "üzerinde gerekli tetkikler yapılmıştır" açıklamasıyla ve Zaptiye Nazırı imzasıyla tescil edilmek üzere Sicil-i Ahval-i Memurin Komisyonu Riyaseti'ne gönderilmiştir. Komisyondan ayrıca tescil işlemi tamamlandıktan sonra varakanın çoğaltılacak bir kopyasının kayıt altına alınması için Zaptiye Nezareti'ne gönderilmesi istenmiştir.⁹² Bu istek doğrultusunda Komisyon'a⁹³ bağlı Sicil Müdüriyeti hemen işe koyulmuş, ancak yapılan düzenlemeler esnasında bir eksiklik fark edilmiştir: Ali Rıza Efendi'nin açığa alınma sebebi olarak sadece kötü halleri ibaresi kayıtlara yansımış, başkaca bir bilgiye yer verilmemiştir. Oysa o kötü hallerin neden ibaret olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Çünkü kendilerine verilen özel talimatın bir gereği olarak memuriyetten çıkarılma sebepleri sicillere açık bir şekilde işlenmelidir. Bu hususlar Sicil Müdüriyeti tarafından Komisyona iletilmiş ve söz konusu varakaya ait işlemlerin tamamlanabilmesi için gerekli olan o bilgilerin Zaptiye Nezareti'nden sorulması istenmiştir. Bu istek ve eksikliklere ilişkin olarak hazırlanan 26 Ocak 1909 tarihli yazı Sicil Komisyonu'ndan nezarete iletilmiştir.⁹⁴ Zaptiye Nezareti esasında Ali Rıza Efendi hakkında yürütülen eski yazışmalardan hareketle istenen bilgiyi aktarabilecek imkana sahip olmasına rağmen Sicil Komisyonu'nun sorusunu 27 Ocak'ta İzmit Mutasarrıflığı'na iletmıştır.⁹⁵ Oradan alınıp 8 Şubat'ta Sicil-i Ahval Müdürlüğü'ne aktarılan cevap eskilerin bir tekrarından ibarettir: "Ali Rıza'nın kötü ahvali ağzdan ağza dolaşmaktaydı. Ancak bu husus somut bir biçimde ispat edilememiştir. Sadece II. Abdülhamid'in adamlarından Ragıp Paşa'ya intisap ettiği, bununsa kendisine karşı kentte bir nefret ve düşmanlık uyandırdığı bilinmekteydi."⁹⁶

Bu bilgilerin ardından Sicil-i Ahval-i Memurin Komisyonu son olarak Ali Rıza Efendi'nin halihazırda düzenlenmekte olan tercüme-i hal varakasına ait işlemlerin tamamlanabilmesi için ihtiyaç duyulan bazı evrakları temin gayesiyle bu kez 15 Şubat'ta Şura-yı Devlet Riyaseti'nin kapısını çalmıştır. Amaç, Ali Rıza'nın İzmir'de görevliken (vesikada yanlışlıkla polis neferliği şeklinde kaydedilmiştir) hakkında Vilayet İdare Meclisi tarafından bidayeten verilmiş olan bir sene hapis cezasının (Daha evvel de düzeltildiği üzere, Ali Rıza Efendi'ye dört ay hapis, bir yıl meslekten çıkarılma cezası verilmişti) Şura-yı Devlet tarafından yapılan incelemeler neticesinde iptal edildiğine ilişkin kararın onaylı bir suretinin Sicil Komisyonu'na gönderilmesini sağlamaktır.⁹⁷ Bu noktada herhangi bir geri dönüş alınmayınca komisyonun bağlı olduğu Dahiliye Nezareti devreye girmiş ve nazır namına

⁹² BOA, ZB, 631/48, s. 4; 11 kânunusani 1324/24 Ocak 1909.

⁹³ Ali Rıza Efendi'nin sicil kaydının oluşturulması için yapılan yazışmalara ilişkin evraklar üzerinde Memurin-i Mülkiye Komisyonu başlığı (antet) yer almaktadır. Oysa herhangi bir daireye bağlı olmadan çalışan bu komisyon II. Meşrutiyet'i müteakip kaldırılmış ve "Sicil-i Ahval İdâresi" adıyla bu kez Dahiliye Nezareti teşkilatı içerisinde yeniden kurulmuştu (1908). (Bkz. Serap Sunay, *II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicil-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879-1909)*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, s. 14). Zaptiye Nezareti de Ali Rıza ile ilgili yukarıdaki yazışmaların sonucunda Sicil-i Ahval-i Memurin Komisyonu'nu muhatap almıştır. Dolayısıyla Ali Rıza'nın kaydının düşürülmesi çalışmalarının yürütüldüğü günlerde yaşanan o değişim nedeniyle Osmanlı memurları mevcut antetli evrakı çöpe atmak yerine onu tükenene kadar kullanmayı sürdürmek gibi bir tasarruf yoluna gitmişlerdir.

⁹⁴ BOA, ZB, 631/48, s. 5; 13 Kânunusani 1324/26 Ocak 1909.

⁹⁵ BOA, ZB, 436/96; 14 kânunusani 1324/27 Ocak 1909.

⁹⁶ BOA, ZB, 631/48, s. 6; 26 Kânunusani 1324/8 Şubat 1909.

⁹⁷ BOA, ZB, 631/48, s. 7; 2 Şubat 1324/15 Şubat 1909.

müştaşar imzasıyla 24 Şubat'ta bir kez daha Şura-yı Devlet'e müracaat edilmiştir.⁹⁸ Nihayet beklenen cevap 6 Mart'ta Şura-yı Devlet Reisi imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne sunulmuştur.⁹⁹

Son yazışmalarla birlikte bütün eksiklikler tamamlanmış ve Sicil-i Ahval-i Memurin Komisyonu 16 Mart 1909 tarihinde Ali Rıza Efendi'nin asıl tercüme-i hal varakasına son şeklini vermiştir.¹⁰⁰ Bu varaka, onun hizmet sürelerine, aldığı maaşlara ve azledilme sebebine dair Zaptiye Nezareti Muhasebesi'nin 23 Ocak tarihli yazısı, Zaptiye Nezareti Sicil Şubesi'nin 8 Şubat 1909 tarihli cevap müzekkeresi, Şura-yı Devlet Riyaseti'nin onaylı ilam sureti ve nüfus tezkeresiyle birlikte Sicil-i Ahval İdare-i Umumiyesi tarafından incelendikten sonra komisyona iade edilmiş ve tüm evraklarla birlikte muhafaza altına alınmıştır.¹⁰¹

Hakkında yapılan son işlemlerle birlikte Ali Rıza Efendi için meslekî yaşantısının son perdesi kapanmak üzeredir. Ancak imparatorluk bürokrasisinin en hareketli günlerini yaşadığı II. Meşrutiyet Dönemi'nin hemen başında Ali Rıza Efendi açısından “çıkmadık candan ümit kesilmez” özdeyişi adeta hayat bulmuş gibidir. Anımsanacağı üzere Meşrutî idarenin yeniden tesis edilışinin ardından, tam tarih vermek gerekirse 1908 Ağustos'unun ilk haftasından itibaren İttihatçılar devlet dairelerinde hızlı bir tensikata girişmişlerdi. Maksat, görünürde kötü sicilli ve ihtiyaç fazlası olan memurların, gerçekteyse II. Abdülhamid devri kadrolarının devlet teşkilatından ayıklanmasıydı. Polis teşkilatı, tensikat işinden en fazla etkilenen kurumların başında geliyordu. Çünkü İttihatçılar otoritenin tamamıyla kendilerinde olduğunu ispatlamak için polis kadrolarında mutlak hakimiyet kurmak arzusundaydılar. Bu arzu özellikle birçok güvenlik zafiyetinin görüldüğü 31 Mart Vakası'nın ardından büsbütün artmıştı. Ancak tensikat işine esaslı bir plandan uzak olarak girildiğinden problem ve şikayetlerin önü alınamamıştı. Oluşan aksaklık ve belirsizlikleri giderme amacıyla 30 Haziran 1909 tarihinde bir Tensikat Kanunu çıkarıldı. Bununla her nezaret ve daire bünyesinde üçer üyeden müteşekkil Tensikat komisyonları oluşturuldu.¹⁰² Tensikat Kanunu'nun dördüncü maddesi merkez dairelerde oluşturulacak komisyonların vazife ve yetkilerinin vilayet merkezlerindeki amirlerle mutasarrıflara da şamil olacağını beyan ediyordu.¹⁰³

Heyet-i İntihabiye tarafından verilen yukarıdaki karar¹⁰⁴ doğrultusunda meslek ve devletle olan alakası kesilmiş olan Goloslu Ali Rıza Efendi için bahsedilen Tensikat Kanunu'nun birinci maddesi son değil ama yeni bir ümit ışığı doğurmuştur. Çünkü o

⁹⁸ BOA, ŞD, 2780/36.

⁹⁹ BOA, ZB, 631/48, s. 9; 21 Şubat 1324/6 Mart 1909.

¹⁰⁰ BOA, ZB, 631/48, s. 10; 3 Mart 1325/16 Mart 1909.

¹⁰¹ BOA, DH. SAİD.d., 152/152; 27 Safer 1327/7 Mart 1325. ZB, 631/48: s. 1.

¹⁰² Nureddin Van, “II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Polis Teşkilatının Değişimi Ve Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, Kütahya 2012, s. 288-289; Erkan Tural, *II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2006, s. 47-90.

¹⁰³ *Düster*, Tertib-i Sani, c. 1, s. 327

¹⁰⁴ Yukarıda aktarıldığı üzere Ali Rıza Efendi Heyet-i İntihabiye tarafından meslekten azledilmişti. Ancak sicil dosyasında, Heyet-i İntihabiye tarafından ileride hakkında bir karar alınmak üzere 17 Eylül 1908 tarihinde sadece açığa çıkarıldığı kayıtlıdır (*EGM Özlük Dosyaları*, Atik-996). Dolayısıyla sicil dosyası oluşturulurken heyet tarafından yapılan inceleme neticesinde Ali Rıza Efendi'nin meslekten ihraç edilmiş olduğuna ilişkin kayıtların gözden kaçırılmış olduğu anlaşılmaktadır.

maddede, komisyonların vazifesinin meşrutiyetin ilanından önce veya sonra bir şekilde memuriyetlerinden ayrılmış yahut azledilmiş olan bütün memurların sicillerini ve yetkinliklerini inceleyip istenen şartları taşıyanların ilgili dairenin uygun görülen bir memuriyetinde yeniden istihdam edilmelerine karar vermek olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁵ Bu münasebetle ve her ne kadar dilekçesi mevcut olmasa da Ali Rıza Efendi'nin İzmit Liva Tensik Komisyonu'na müracaat ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü komisyon, onun tercüme-i hal varakasıyla ağızdan ağıza dolaşmakta olan eski ahvalinden hareketle artık devlet hizmetinde istihdam edilmesinin uygun olmayacağına kanaat getirmiş ve Tensikat Kanunu'nun 11. maddesi¹⁰⁶ uyarınca hakkında işlem yapmıştır. Nihayet kendisine senet mukabilinde 20.820 kuruş 30 pare tazminat ödenerek hükümetle olan alakası kesilmiştir.¹⁰⁷

Goluslu Ali Rıza Efendi örneğinde görüldüğü üzere komisyonlar kısa bir incelemenin ardından kötü şöhret sahibi memurlarla yaşı 65'i geçmiş olanları işten çıkarmakta, o günün ifadesiyle yerlerine "namuslu memurlar" tayin etmekteydiler. Komisyonların daha verimli ve etkin çalışmalarını sağlamak, ayrıca Tensikat Kanunu'nun eksikliklerini gidermek amacıyla 14 Mayıs 1910 tarihinde bir de Zeyl-i Tensikat Kanunu hazırlanmıştı. Ancak bazen çok hızlı ve gelişigüzel bir şekilde hareket etmek bazen haksız hukuksuz uygulamalara yol açmaktaydı. O şekilde mağdur edildiklerini düşünen memurların sayısı hayli artmıştı. Bu duruma engel olmak gayesiyle Tensikat komisyonları tarafından verilen kararları yeniden incelemek ve herhangi bir haksızlık olup olmadığını tespit etmek üzere 20 Ağustos 1910 tarihinde Babiâli'de bir Tetkik-i Tensikat Komisyonu oluşturulmuştu. Şura-yı Devlet üyelerinden birisinin başkanlık etmekte olduğu bu komisyonda ayrıca her daireden bir üye vardı. Kadro harici kalıp başvuruda bulunan polislerin sayısındaki artış komisyona Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden de bir üye seçilmesini gerektirmişti.¹⁰⁸ İmparatorluk bürokrasisinin tensikat ateşiyle kasıp kavrulduğu o günlerde Ali Rıza Efendi ümidinin henüz tükenmediğini ispatlamak istercesine 30 Mart 1911 tarihli ve İzmit eski ikinci komiseri imzalı bir dilekçeyle Tetkik-i Tensikat Komisyonu'na müracaat etti. Arzusu mesleğe yeniden iade edilmesini sağlayacak adil bir karara varılmasıydı. Komisyon hiç vakit kaybetmeksizin Ali Rıza Efendi'nin dilekçesini gündemine aldı ve sağlıklı bir karara varabilmek için gerekli belgeleri toplamaya başladı. İlk olarak 9 Nisan'da İzmit Mutasarrıflığı'ndan Ali Rıza Efendi hakkında Liva Tensik Komisyonu tarafından verilen kararın bir sureti temin edildi, ardından Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'nden Ali Rıza'nın sicili istendi. Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Sicil Kalemi, istenen kaydı Ali Rıza Efendi'nin dilekçesine derkenar yaparak komisyona takdim etti. Gerekli evrakın toplanmasının ardından Ali Rıza'nın dilekçesi Tetkik-i Tensikat Komisyonu'nda okundu. Toplanan evraklar incelendi ve nihayet komisyon 10 Ağustos 1911 tarihinde kararını verdi. Bu karar Ali Rıza Efendi'nin

¹⁰⁵ *Düstur*, Tertib-i Sani, c. 1, s. 326-327

¹⁰⁶ Takvim-i Vekayi ile 10 Temmuz 1909 tarihinde ilan edilen Tensikat Kanunu'nun 11. maddesi ile "kötü şöhret sahibi olmayıp da sadece ehliyet ve malumat derecelerine nazaran artık devlet memuriyetinde istihdam edilmeleri komisyonlarca uygun görülmeyenlerin" hizmet süreleri baz alınarak kendilerine ödenecek tazminat bedelleri belirlenmektedir. (*Düstur*, Tertib-i Sani, c. 1, s. 331-332). Oysa İzmit Liva Tensik Komisyonu Ali Rıza Efendi'yi meslekten ihraç ederken onun kötü şöhretini de göz önünde bulundurmuş, dolayısıyla bu madde ile apaçık bir çelişkiye düşmüştür.

¹⁰⁷ *EGM Özlük Dosyaları*, Atık-996.

¹⁰⁸ Van, "II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi Ve Dönüşümü", 288-289; Tural, *II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*, 47-90.

hikâyesinin daha fazla uzamasına müsaade etmeyecek türdendir. Çünkü İzmit Livası Tensik Komisyonu tarafından alınan kararı tasdik etmektedir. Bu karar müracaat ettiği Ali Rıza Efendi'ye aktarılmak üzere ilgili evraklarla birlikte Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti'ne gönderilmiş, oradan da 14 Ağustos'ta Memurin Kalemi Müdüriyeti'ne havale edilmiştir. Ayrıca Ali Rıza Efendi'nin künyesi üzerine kaydedilmek için o kararın bir kopyası da İzmit Mutasarrıflığı'na gönderilmiştir.¹⁰⁹ Sonraki süreçte Goloslu Ali Rıza'nın diğer meslektaşları gibi devlet kapısını yeniden aralayabilmek adına Şura-yı Devlet veya Osmanlı Mebuslar Meclisi'ne müracaat edip etmediğine ilişkin herhangi bir kayda tesadüf edilmemiştir. Ancak öyle bir müracaatta bulunmuş olsa bile, ilerleyen zaman içerisinde Osmanlı polis teşkilatında onun ismine veya cismine tesadüf edilememiş olması teşebbüsünün semeresiz kaldığını ispatlamaktadır. Dolayısıyla Ali Rıza Efendi'nin Osmanlı polis teşkilatı ile olan bağı, rafa kaldırılan eski evraklarından ve -birincisi daha fazla olduğu tahmin edilen- acı tatlı hatıralarından ibarettir. Sonraki yaşantısı hakkında ise hiçbir şey bilinmemektedir. Sade, ancak mimli bir vatandaş olarak toplum safındaki yerini almış ve muhtemelen ailesinin geçimliğini sağlayacak yeni bir iş yahut 'ticarî bağlantı' arayışına hararetle koyulmuş olmalıdır. Belki bir on yıl daha yaşayarak Cumhuriyet Türkiye'sinin doğuşuna tanıklık etmiştir, tıpkı mutlakiyetten meşrutiyete geçişte olduğu gibi...

Değerlendirme

Goloslu Ali Rıza Efendi'nin meslekî yaşantısı son derece hareketli geçmiştir. Hatta o dönemde Osmanlı bürokrasisini en fazla meşgul eden aynı düzeydeki memurlar arasında bir sıralama yapılacak olsa kendisi şüphesiz listeye en üst sıralardan giriş yapacaktır. Onun hikâyesi içerisinde sadece hareketlilik ve ilginçlik taşıyor olmasından ötürü önemli değildir. Onu daha takip edilir kılan hususiyet, Osmanlı polis teşkilatının kuruluş ve gelişimine ilişkin nice ayrıntıyı bünyesinde barındırıyor olmasıdır. Osmanlı ülkesinde polis mekteplerinin açılmasından evvel polis olmak isteyenlerde ne tür kıstaslar aranırdı? Komiserliğe yükselmek ve orada tutunabilmek için ne yapmak gerekirdi? Polis memur ve komiserleri ne kadar maaş alırlardı? Meslekî kariyerde sürekli bir yükseliş içerisinde bulunabilmek yahut düşüşe uğramamak için hangi hususlara dikkat etmek gerekirdi? Bir Osmanlı polisi niçin açığa alınır veya meslekten ihraç edilirdi? Göreve geri dönebilmesinin yolu neyden veya nereden geçirdi? Bütün bir şehir halkına gerçekten kendisini sevdirebilir yahut onları kendisinden tamamen nefret ettirebilir miydi? Tensikat ateşinden yara almadan sıyrılıp çıkabilmek için hangi şartlara sahip olmak gerekiyordu? Ali Rıza Efendi'nin hikâyesinde böyle nice soruya cevap üretecek gelişmeler gizlidir. Üstelik cevapların, imparatorluk bürokrasisindeki bazı usul ve işleyişe dair ayrıntılarla birlikte aktarılmış olması çalışmanın bir diğer önemli cephesini oluşturmuştur. Mesela tercüme-i hal varakalarından hareketle memur sicillerini tutmakla görevli komisyonların çalışma usullerine, Osmanlı mahkeme ve meclislerinin dereceleriyle karar alma yahut bozma biçimlerine, Tensikat komisyonlarının oluşum ve işleyişleriyle incelemelerini sağlıklı bir zeminde gerçekleştirip gerçekleştirmediğine, ayrıca çok net olmamakla birlikte Osmanlı bürokrasisindeki himaye sistemine ilişkin bazı önemli detaylara bu çalışma vasıtasıyla erişebilme imkânı vardır.

¹⁰⁹ EGM Özlük Dosyaları, Atik-996.

Kaynaklar

I. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri (Belgelerin tam künyeleri metin içerisinde verilmiştir.)

Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl Komisyonu Defterleri. (DH. SAİD. d)

96/20.

152/152.

Dahiliye Nezareti Emniyet Şubesi Memurin Kalemi (DH. EUM. MEM)

129/15-2.

Dâhiliye Mektubî Kalemi (DH.MKT)

900/53.

2631/36.

2640/20.

2643/79.

Zaptiye Nezareti (ZB)

103/26.

327/64.

343/15.

343/62.

434/25.

434/40.

434/57

434/71.

436/65.

436/82.

436/93.

436/96.

621/127.

631/48.

Şura-yı Devlet (ŞD)

2780/36.

II. Emniyet Genel Müdürlüğü Personel Dairesi Başkanlığı Özlük Dosyaları Arşivi

Atik-996.

III. Düstur

Düstur, Tertib-i Evvel, c. 1.

Düstur, Tertib-i Evvel, c. 2.

Düstur, Tertib-i Evvel, c. 6.

Düstur, Tertib-i Evvel, c. 8.

Düstur, Tertib-i Sani, c. 1.

IV. Salnameler

Salname-i Vilayet-i Aydın, 1301, 1302, 1313, 1314, 1315, 1316, 1319, 1320.

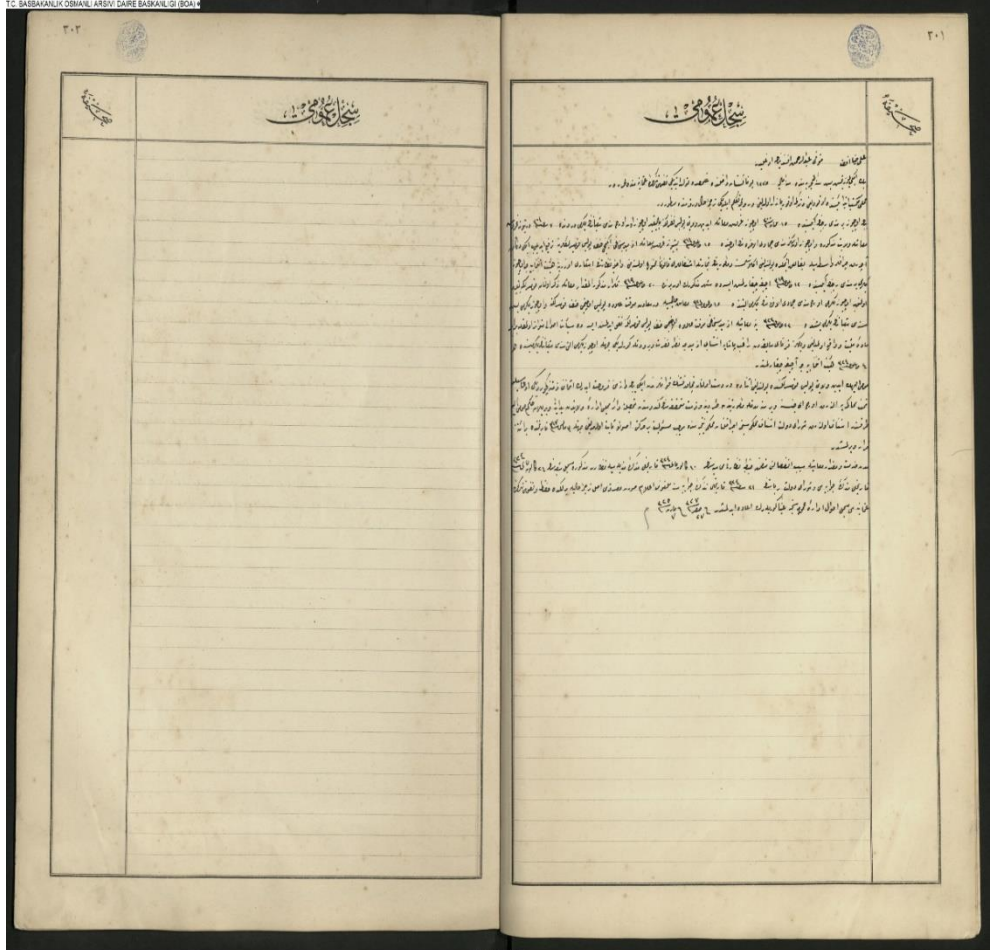
V. Araştırma-İncelemeler

- Alyot, Halim, *Türkiye’de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum*, Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi, Ankara 2008.
- Atar, Zafer -Ferdî Çiftçiöğlü, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti İçin Balkanlarda Stratejik Bir Liman Kenti: Golos”, *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5/25, 2018, 2299-2305.
- Bilgiç, Veysel K. -Muhittin Karakaya, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi”, *Polis Bilimleri Dergisi*, c. 4 (1-2), Ankara 2002, 171-186.
- Çetin, Atillâ, “Sicill-i Ahvâl Defterleri ve Dosyaları Hakkında Bir Araştırma”, *Vakıflar Dergisi*, XXIX, Ankara 2005, 87-104.
- Demirel, Yurdal, “Osmanlı Dönemi Polis Eğitiminden Bir Sayfa: Polis Dershanesi”, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yay., Ankara 2017, 377-397.
- Ergin, Osman Nuri, *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 3-4, Eser Matbaası, İstanbul 1977.
- Gören, Hüseyin Hüsnü, *Birinci Yüzyılda (1839-1938) Türk Polis Teşkilatının Tekâmül, Teşkilat ve Kadro Hareketleri*, Yay. Haz. Ebubekir Açıköğöz, Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2018.
- Kılıç, Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, Kitapyayınvevi, İstanbul 2005.
- Kiel, Machiel, “Veletin”, *TDV. İA*, c. 43, İstanbul 2013, 22-24.
- Küçükkaşçı, Mustafa S., “Tarihi Süreçte Seyyid ve Şerif Kavramlarının Kullanımı”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXXIII, (Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin Hatıra Sayısı-I), İstanbul 2009, 87-129.
- Kütükoğlü, Mübahat, “Lütfi Paşa Âsafnâmesi”, *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlü’na Armağan*, İstanbul 1991.
- Lévy-Aksu, Noémi, *Osmanlı İstanbulu’nda Asayiş 1879-1909*, Çev. Serra Akyüz, Yay. Haz. Ali Berktaş, İletişim Yay., İstanbul 2017.
- Manyas’izade Refik Bey, *Nizâmât-ı Zabtiye Yâhûd Vezâ’if-i Zâbita*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2013.
- Okçabol, Derviş, *Türk Zabıta Tarihi ve Teşkilat Tarihçesi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2016.
- Sakaoğlü, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 1991.
- Sarıyıldız, Gülden, *Sicil-i Ahvâl Komisyonu’nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, Der Yay., İstanbul 2004.
- Sarıyıldız, Gülden, “Osmanlı’da Asayiş ve İç Güvenlik: Men-i Mürûr Nizamından Kriminal Kimliklendirmeye”, *Türk Polis Tarihinin Kökenleri*, Ed. Yücel Yiğit, Polis Akademisi Yay., Ankara 2017, 399-419.
- Sunay, Serap, *II. Abdülhamid Döneminde Balıkesirli Mülki Görevliler Hakkında Bir İnceleme (Sicil-i Ahval Kayıtlarına Göre 1879-1909)*, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007.
- Şahin, Eyüp, *1907’den 2000’e Polis Okulları*, APK Dairesi Başkanlığı Yay., Ankara 2001.
- Şahin, Eyüp, *Dersaadet Polis Mektebi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2018.
- Şahin, Eyüp, *Türk Polis Eğitim Tarihi*, Emniyet Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2018.

- Tanışık, Gökhan, *Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Kayıtlarına Göre Polis Teşkilatı Kadro Hareketleri (1909-1938)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2009.
- Tongur, Hikmet, *Türkiye’de Genel Kolluk-Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi*, Polis Akademisi Yay., Ankara 2016.
- TURAL, Erkan, *II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2006.
- Van, Nureddin, *İstanbul Polis Müdüriyeti-i Umûmiyyesi; Kuruluşu, Teşkilâtı ve Faaliyetleri (1909-1918)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2012.
- VAN, Nureddin, “II. Meşrutiyetin İlanından Sonra Polis Teşkilâtının Değişimi Ve Dönüşümü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34, Kütahya 2012, 281-294.
- Yağar, Hasan, “*Mevzuat Metinlerinde Polis Teşkilatında Yapı ve Görev (1845-1923)*”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 1988.

Ekler

Ek-1: Ali Rıza Efendi'nin Sicil-i Umumi Defterindeki Künyesi

Ek-2: Ali Rıza Efendi'nin Üçüncü Komiserliğe Terfii Münasebetiyle Zaptiye Nazırı Tarafından Kendisine Hitaben Kaleme Alınan Yazı ve Onaylı Nüfus Tezkiresi

